

Vappu Myllärinen (toim.)

Vapaa tila

**Esimerkkejä
luovien menetelmien käytöstä
nuorten ohjauksessa**

LAB-ammattikorkeakoulun julkaisusarja, osa 65

Vastaava toimittaja: Minna Suutari
Tekninen toimittaja: Heli Vilja-Sarromaa
Taitto & kansikuva: Oona Rouhiainen

ISSN 2670-1928 (PDF)
ISBN 978-951-827- 456-1 (PDF)

Lahti, 2023

Vappu Myllärinen (toim.)

Vapaa tita

**Esimerkkejä
luovien menetelmien käytöstä
nuorten ohjauksessa**

” Mikään ei ole todempaa kuin taide.
Jokaisella on oikeus nähdä se sellaisena
kuin sen kokee. ”

Sisällys

- 5 Hanke-esittely
Vappu Myllärinen
- 9 Alkusanat
Vappu Myllärinen
- 10 Ajatuksia ohjauksesta
Vappu Myllärinen
- 19 Sosiokulttuurinen innostaminen
Lotta Pyykkönen

- 22 Kokemuksellinen oppiminen
auttaa navigoimaan
epävarmassa maailmassa *Elina Elme*
- 26 Elämyspedagoginen retkeilytoiminta
ohjauksen välineenä *Jenny Turunen*
- 35 Taiteen tekeminen luonnossa
Jenny Turunen ja Lotta Pyykkönen
- 41 Kuvataiteen hyödyntäminen
ohjauksessa *Lotta Pyykkönen ja Merja Heiskanen*

- 50 Ympäristötaidepaja sosio-
kulttuurisen ohjaamisen ja
innostamisen välineenä
Erja Levikari
- 54 Hetken koru
Vappu Myllärinen

Inspiraatiota

- 56 Diaesityksen alustus ja Taidelähtöiset
menetelmät kuvataiteen näkökulmasta
Merja Heiskanen
- 58 Muistilista luontoretken suunnitteluun
Jenny Turunen

Esimerkkimenetelmiä

- 67 Taidepäiväkirja
Otti Peippo
- 68 Elämänpolku tehtävä
- 70 LIITTEET

SOI

Sosiokulttuurinen ohjaus ja innostaminen

Hanke-esittely

SOI -hankkeen aikana kehitettiin Etelä-Karjalaisille 18–25 vuotiaille nuorille ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille sosiokulttuuriseen innostamiseen perustuvia menetelmiä tueksi elämän siirtymävaiheohjaukseen. Hankkeen toteuttivat LAB-ammattikorkeakoulu Oy ja Outward Bound Finland ry ja sen rahoittajana toimi Euroopan sosiaalirahasta (ESR).

Ammattilaisten valmennuspolun keskiössä oli oman ohjaajuuden tarkastelu ja luovien menetelmien käytön oppiminen. Nuorten valmennuksen tarkoitus oli tarjota uudenlaisia kokemuksia ja elämyksiä, joiden kautta minäpystyvyyttä ja itsetuntemusta tuetaan.

Luonto- ja taidelähtöiset menetelmät toiminnan tapana

Sosiokulttuurinen innostaminen perustuu toiminnallisuuden hyödyntämiseen. Tässä hankkeessa kehitetään, kokeillaan ja tarjotaan erityisesti taide- ja seikkailupedagogisia menetelmiä.

Taide on kieli, jota kaikki osaavat, vaikka eivät olisi tienneet osaavansa. Se ulottuu mielen ja tunteen tasoille, joille muuta reittiä voi olla mahdoton löytää.

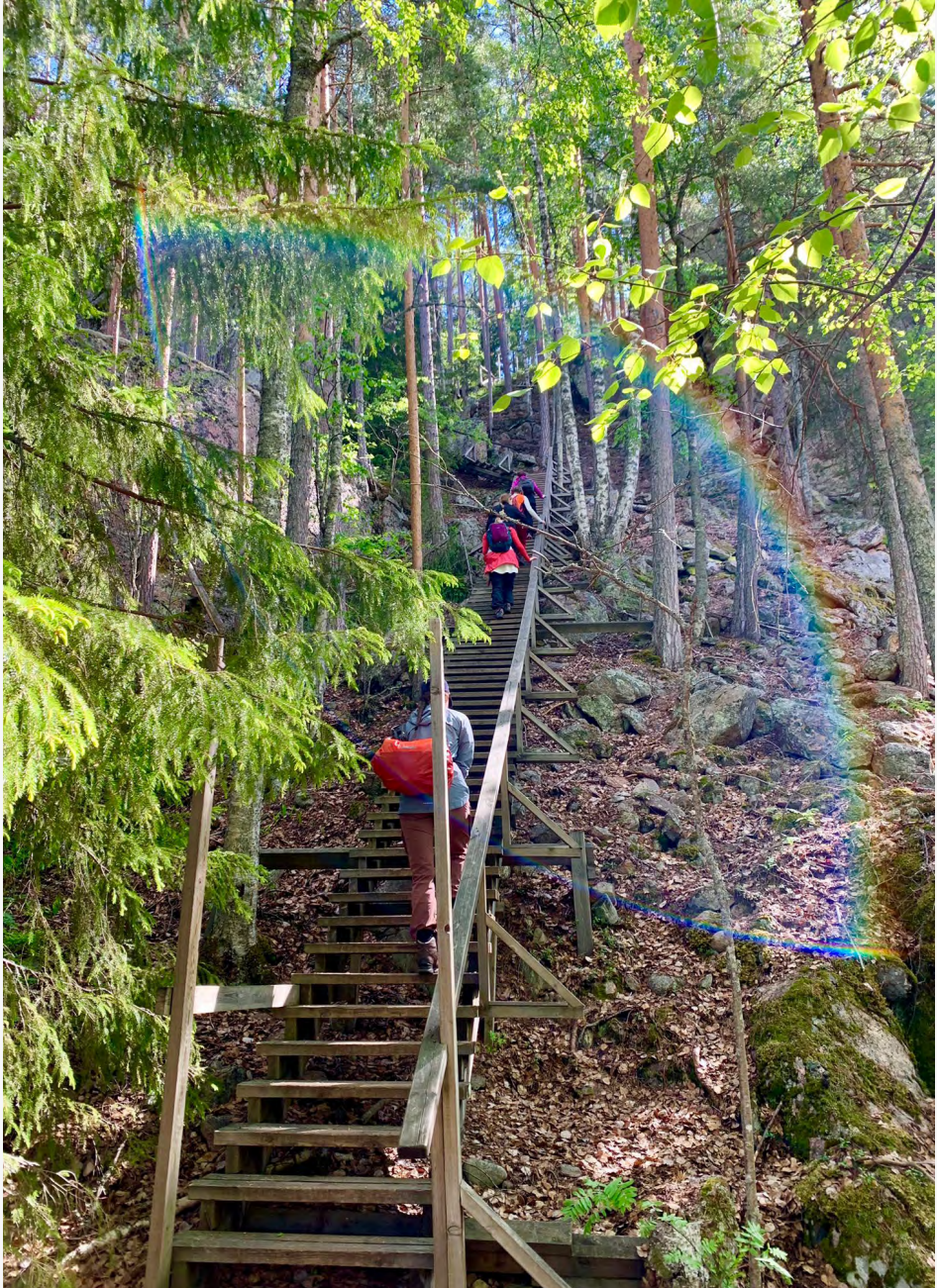
Elämyspedagogiikka puolestaan korostaa tietojen ja taitojen sijaan ihmisenä kasvamista, itsestään tietoisena olemista. Oleellista on myös yhteisön kasvattava merkitys; ryhmässä koetaan elämyksiä, saadaan palautetta ja opitaan itsestä yksilönä sekä ryhmän jäsenenä yhteisten kokemusten kautta.

Hankkeen menetelmin keskitytään tukemaan haurasta vaihetta nuorten elämässä opintojen ja työelämän ni-velkohdassa. Tarvetta tuelle on myös opintojen taitekohdissa, joissa nuori kaipaa rohkaisua ja omien taitojen vahvistamista, jotta uskaltaa ja osaa toimia omaan elämäänsä liittyvissä päätöksenteon kohdissa ja tilanteissa, joissa motivaatiota voi joutua etsimään ja omia tavoitteita jäsentämään.

Uusia työkaluja nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille

Hanke halusi tukea nuorten kanssa toimi-
via ammattilaisia rohkeasti kokeilemaan
uudenlaisia toimintatapoja ohjauksessa.
Tavoitteemme oli pilotoida ja esitellä
luovia menetelmiä hyödyntävä ohjauksen
malli, joka on muunneltavissa jokaisen
oppilaitoksen ja organisaation tarpeita
vastaavaksi. Sisältöjä ja vaativustasoa voi
vaihdella loputtomasti. Halusimme myös
vahvistaa alueellista yhteistyötä oppilai-
tosten ja luovien alojen toimijoiden välil-
lä ja näin ollen monipuolistaa ohjaustyön
suunnittelua sekä syventää tietoja ja taito-
ja elämys- ja taidepedagogiikasta.

Taide on
kieli,
jota kaikki
osaavat

Kuva: Ronja Sillanpää

Alkusanat

Julkaisussa kuljemme vielä kerran sen matkan, jonka SOI -hankkeessa teimme yhdessä nuorten ja heidän ohjaajiensa kanssa. Tarkennamme joitakin keskeisiä käsitteitä, kerromme tuloksista sekä kuvaamme mitä menetelmiä käytimme. Lopuksi teemme mallinnusta, jonka avulla jokainen voi suunnitella ohjausta luovia menetelmiä käyttäen.

”Vapaa tila” kuvaa luovaan toimintaan ja ihmisenä kasvuun tarvittavaa ajan ja vapauden käsitettä. Jotta kehitymme omaksi autentiseksi itseksemme, niin tarvitsemme aikaa: aikaa kuunnella omia ajatuksiamme, oppia muilta ja imeä inspiraatiota uusista kohtauksista ja elämyksistä. Juuri nuoruudessa pitäisi olla tilaa ja aikaa haaveilulle sekä uuden kokemiselle. Hankkeen aikana tuntui välillä vahvasti siltä, että varsinkin koulusta vapaata tilaa puuttuu kaikilta, sekä ohjattavilta kuin ohjaajilta.

Oppilaanohjaukseen kohdistuu paljon odotuksia, mutta opetussuunnitelmassa oppiaine on pirstaleinen toteuttaa. Myös korona-aikana kouluille myönnetyt lisäresurssit ovat tulossa tiensä päähän. Nuorten kokemat paineet tuntuvat esimerkiksi jatko-opintovalinnoissa, joissa ylioppilaskirjoitusten arvosana painottuu entistä enemmän ja vaikuttaa koko lukioaikaan. Nuorten nivelvaiheohjauksessa tulisi entistä paremmin tunnistaa mitkä mekanismit yksilöiden valintoja ohjaavat. Miten itsetuntemuksen kasvua aidosti tuettaisiin koulujärjestelmässä ja miten nuoria autetaan oman osaamisen tunnistamisessa sekä stressin hallinnassa.

SOI -hankkeen aikana kirkastui, että tarvitaan monenlaisia työkaluja ohjaajien käyttöön, ja että esimerkiksi yhteisöllisyyden lisääminen auttaa sekä resurssipulaan kuin myös kannustaa nuoria vastuunottamiseen. Palasimme ohjauksen peruspilareihin: vuorovaikutukseen, yhdessä kokemiseen ja jakamiseen sekä uuden oppimiseen itsestä ja muista.

Kiitos kuuluu ennakkoluulottomille oppilaitoksille, jotka saivat johdon tuen lähteä mukaan kehittämään ja kehittymään. Ja erityinen kiitos myös kaikille heille, jotka ovat olleet mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa mitä moninaisimpia työpajasisältöjä.

Toivon, että osallistuminen hankkeeseen avasi näkemystä siitä, että luova ihminen pysyy uteliaana elämän moninaisuuden edessä ja löytää uudenlaisia polkuja, kun jokin ei enää tunnu mielekkäältä tai toimi. Luovuus lievittää stressiä ja raivaa henkistä liikkumatilaa auttamalla meitä jäsentämään tunteitamme.

Vappu Myllärinen

toukokuu, 2023

Ajatuksia ohjauksesta

Vappu Myllärinen

Olen toiminut suurimman osan työuraani ohjauksen parissa. Siihen liittyvät teemat: vuorovaikutuksen laatu, luottamuksen rakentuminen, läsnäolo, kuuntelemisen taito sekä ohjaajan roolin vastuut ja velvollisuudet ovat tuttuja. Osasin odottaa valmennuksien toteutuksen olevan vaativalta lukiessani hankesuunnitelmaa ensimmäistä kertaa, mutta samalla minua kiehtoivat menetelmien monipuolisuus. Oli selvää, että myös hanketyöntekijöiden luovuus pistettäisiin koetukselle.

Hankkeen aikana on herännyt monenlaisia ajatuksia ja muistoja omasta suhteesta luontoon, luovuuteen ja taiteeseen. Maalla kasvaneena minulla oli lapsuudenmetsä, jossa tuli vietettyä suuri osa leikkiajasta. Metsässä ei ollut koskaan mitään pelättävää, ja olipa siellä aistittavissa myös taikaa, joka ruokki lapsen mielikuvitusta. Puut näyttelivät edelleen suurta osaa elämässäni. Lähellä kotiani on paikka, jossa on ikivanhoja puuyksilöitä, joiden ympäröimänä oleskelu laskee sykkeen ja rauhoittaa mielen.

Luova tekeminen rentouttaa ja ruokkii uusia ideoita. Moni taide-elämys on ollut erityisen mieleenpainuva. Työelämässä olen kokenut oman luovuuden ja luovien menetelmien käytön pelkästään voimavarana. Elämyspedagogiikka oli vielä pari vuotta sitten tuntemattomampi käsite, mutta koska oma luontosuhde on edellä kuvattunlaisesti vahva, niin odotin innolla siihen tutustumista.

Pitkiin projekteihin liittyy aina yllätyksiä, suurimpana SOIn kohdalla se kuinka vähäiseksi jokaisen koulun toimijan liikkumavara on kutistunut. Palaamme tähän ajan ja tilan tärkeyteen toistuvasti, kun sanoitamme hankkeen tuloksia. Kiire oppilaitoksissa näyttäytyy monin tavoin, mutta ohjauksen näkökulmasta se kiteytyy opetussuunnitelmaan ja opinnonohjaukselle määrättyjen tavoitteiden yhteensovittamisen vaikeuteen. Nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset haluavat tehdä työnsä hyvin ja tunnollisesti, mutta kaipaavat uusia tapoja ja oivalluksia toteutuksen tueksi. Kun valmennuksen lopussa purimme ammattilaisten tuntemuksia, niin he totesivat, että moni

asia ei tällä hetkellä toimi vaikuttavan vuorovaikutuksen näkökulmasta katsottuna, mm. ohjaus liian isoille ryhmille. Yksilöohjauksesta taas puuttuu syvyyttä, jos nuori ei syystä tai toisesta avaudu pelkän keskustelun keinoin.

Nuorten paineet koulussa tulivat ilmi käydyissä keskusteluissa, ja ne vahvistivat varsinkin lukio-opetuksesta saatua viime aikaista tutkimustietoa. Korona-ajan etäopetus ja koulutukseen tehdyt säästöt ovat alkaneet näkyä tutkimuksissa ja barometreissä "kouluhyvinvoinnin" laskuna. Arvosanojen painoarvon lisääntyminen lukion jälkeisissä koulutusvalinnoissa, ja yleensäkin pelko "väärin" valintojen tekemisestä ajaa sellaisiin suorituspaineesiin, joita en tunnista omasta nuoruudestani. Yhteiskunnallisessa keskustelussa ohjauksen roolia peruskoulutuksessa, toisella asteella ja muutenkin nuorten elämän nivel-

vaiheissa korostetaan, mutta herää väistämättä kysymys, kuinka vaikuttavasti sitä näissä raameissa pystytään antamaan? Hankkeessa mukana olleet ammattilaiset kertoivat, että ne lisäresurssit, joita kouluille myönnettiin koronan seurauksena, ovat nyt poistumassa ja se huolestuttaa.

Aikaa ja resursseja ohjaukseen tarvitaan, koska jos halutaan tukea nuoren positiivista minäkuvaa ja resilienssin kasvua niin niitä tulee vahvistaa toistuvasti. Ohjaamisen tulisi tapahtua niin, että luodaan onnistumisen mahdollisuuksia, edetään pienin askelin, mahdollistetaan nuoren valinnanvapaus sekä puhutaan unelmista, mutta ei unohdeta konkreettisia tavoitteita. SOI hankkeen tavoitteissa ja käytettäväksi määritellyissä menetelmissä yhdistyvät yllä mainitut elementit paketoituna yhdessäoloon ja toiminnallisuuteen.

Ohjauksen ytimessä tulisi aina olla yksilön kasvun ja oppimisen tukeminen ja mielestäni se toteutuu parhaiten kokemisen ja tekemisen kautta. Tässä kontekstissa kasvu ilmentää sisäistä prosessia (esimerkiksi itsetuntemuksen lisääntyminen) ja oppiminen ulkoisen maailman hahmottamista ja uusien taitojen kehittymistä (minäpystyvyyden vahvistamista). Jännitin etukäteen eniten sitä, että miten valmennusten ryhmätoteutus toimii, koska nuorten ryhmät eivät ole taitavallekaan ohjaajalle helppo nakki vedettäväksi. Tämä pelko osoittautui lähes täysin vääräksi. Olen jakanut artikkelin sellaisiin osiin, että lukija saisi mahdollisimman selkeän kuvan mitä SOI hanke tavoitteli, teki ja havainnoi ohjauksen näkökulmasta katsottuna. Reflektiolla oli merkittävä rooli toimenpiteiden onnistumista arvioitaessa, ja suuri osa alla olevasta tekstistä pohjautuu toteuttajien ja osallistujien vuoropuheluun valmennusten aikana ja jälkeen.

Mikä puoltaa luovien menetelmien käyttöä ohjauksen välineenä

Luontoympäristössä ja/tai taiteen kautta toteutetut työpajat, joissa luovia menetelmiä testattiin, kulkivat hankkeessamme kahta polkua. Toiseen osallistuivat nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset, ja toiseen heidän ohjattavansa. Ammattilaisten rooli oli opetella ohjattavansa. Ammattilaisten rooli oli opetella taide- ja elämyspedagogisia menetelmiä, mutta nuorten tavoin he olivat myös osittain kokijoita. Tämä oli erityisen tärkeää, jotta ammattilaisten mieleen muistui, minkälaista on itse olla ohjauksen kohteena ja mitä tunteita se herättää.

Mukana olleiden koulujen opinto-ohjaajat ja opettajat osasivat varsin hyvin sanoittaa käytettyjen menetelmien hyödyt, kun reflektimme ja pohdimme yhdessä kuljettua matkaa. Tiedämme, että havainnoimme maailmaa pitkälti kehollisesti, aistein ja tuntein. Tämän ottaminen huomioon ohjaustyön ja sen menetelmien suunnittelussa on tärkeää, koska kuten joku osallistujista huomautti, niin tunnetyöskentely nuorten kanssa ei ole helppoa, varsinkin pelkästään puhumalla.

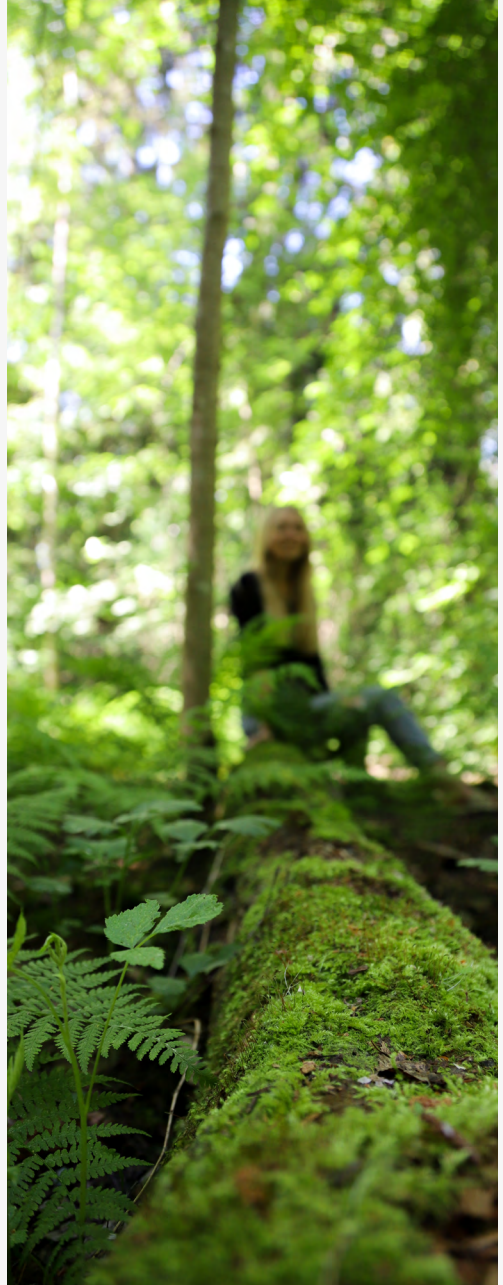
Ammattilaiset tunnistivat myös, että luonto- ja taide-elämykset lisäävät itsetuntemusta, ja voimakkaimmillaan ne voivat jopa muokata omaa ihmis- ja maailmankuvaa. Asetelmat, joissa ohjaajan auktoriteetti korostuu, muodostuu myös helposti hyvän vuorovaikutuksen esteeksi. SOI hankkeen yksi ydin pyrkimyksistä on osoittaa, että asioita voi tehdä monella tavalla ja totuttuja tapoja on välillä hyvä rikkoa.

Ohjaustilanteiden konservatiiviset ja strukturoidut asetelmat murtuvat, kun ne viedään paikkoihin, joissa ohjaajan ja ohjattavan roolit yhdenvertaistuvat ja käytettävät menetelmät ovat toiminnallisia. Tässä uudessa tilanteessa on helpompi saada kiinni "vapaan tilan" punaisesta langasta, jota seuraamalla löytää itsensä uusien ajatuskuvioiden ja ratkaisujen edestä, mikä voi joskus olla ammattilaiselle pelottavaa, mutta ohjattavan sisäiselle kasvulle tärkeää.

Yksi näkökulma luovien ja taidelähtöisten menetelmien käytön suosimiselle on niiden hyvinvointia lisäävät vaikutukset. Kenellekään ei tarvitse nykytutkimuksen valossa todistella esimerkiksi luonnossa liikkumisen terveysvaikutuksia. Toivoimme, että moni tuli työpajoihin pelkästään rentoutumaan, ja että se, että esimerkiksi maalaa tai värittää on itseisarvo, joka vie ajatukset pois työstä tai opinnoista.

Eileen Miller on perheenäiti, joka on kuvannut autistisen tyttärensä tapaa kommunikoida kuvien kautta. Hän on sanonut, vapaasti käännettynä, suunnilleen näin:

*"Taide pystyy läpäisemään
meissä nekin osat,
joita emme pysty
sanoin kuvaamaan."*

Luovat menetelmät ammattilaisten näkökulmasta

Ennen ammattilaisten valmennuksen alkua kartoitimme heidän toiveitaan, mitä he halusivat oppia. Lista oli pitkä. Haluttiin lisää työkaluja ympäristökasvatukseen, luontosuhteen vahvistamista, menetelmärepertuaarin laajentamista, suunnitelmallisuutta luontoretkien toteuttamiseen. Toisilla odotukset liittyivät luovuuteen, rentouden löytymiseen, oivaltamisen taitoihin sekä itsetuntemuksen lisääntymiseen. Lukion oppilaanohjaajat kokivat oppilaanohjauksen pirstaloituneisuuden häiritsevänä ja kaipasivat keinoja intensiivisemmän kokemuksen luomiselle ohjauksessa ja uskallusta toteuttaa uusia juttuja. Oppilaitokset halusivat myös oppia hyödyntämään koulun ympärillä olevaa luontoa ohjauksessa.

Paljastui varsin pian, että ohjausta työksien tekemään ei aina itse ole helppo olla ohjauksen kohteena. Pelkäsimme, että tämä estää osallistujia nauttimasta ja heittäytymästä toimintaan, olemaan aidosti kokijan roolissa. Repoveden luontoretkellä oli useampikin osallistujille uusi kokemus, joista nousi jälkikäteen oivalluksia. Jos ohjauksen kohteena on nuoret, niin heille elämä on jatkuva uusien kokemusten sarja. Aikuisen ja kokeneemman ohjaajan on välillä itse hyvä olla tilanteessa, joka aiheuttaa tunnereaktioita. Toiminnassa tulee esiin sellaisia tunteita, joita ei keskustelemalla saavuteta: turhautuminen, onnistumisen riemu jne.

Kun Repoveden kolmpäiväistä retkeä reflektointiin mm. siltä otettujen kuvien avulla, niin osallistajat hämmästelivät että he eivät muistaneet retkellä sataneen, vain positiiviset asiat olivat jääneet mieleen. Paluu retken tapahtumiin aiheutti spontaania naurua ja monenlaista pohdintaa.

Retkestä muistettiin myös hyvät keskustelut. Tämä puhumisen tarve toistui sekä nuorten että ammattilaisten työpajoissa. Ammattiohjaajamme tunnistivat selvästi vapaan tilan, jota oli jätetty ohjatun toiminnan lomaan ja arvostivat sitä. Metsäretkellä tehdyt taidetehtävät herättivät keskustelua siitä, että on hyvä aika ajoin pysähtyä miettimään eläkö oman näköistään elämää, ja että taiteen tekemisen kautta omat haaveet voivat jäsentyä intuitiivisesti.

Ammattilaisille järjestettiin yksi kuvataiteen ympärille rakennettu työpaja, jossa oli samoja sisältöjä nuorten vastaavan kanssa. Sitä jälkikäteen analysoidessa, huomattiin että aikuisten näkökulmasta taide sanana kytkeytyy helposti taitoon, ei niinkään pohdintaan ja ilmaisua mahdollistavaan tekemisen prosessiin. Aikaa keskustelulle olisi jälleen kerran tarvittu enemmän, varsinkin työpajan loppupuolella, jotta konsepti taiteesta menetelmänä olisi kirkastunut suhteessa omaan työhön. Luovia menetelmiä käytettäessä on opittava sietämään epävarmuutta, koska ne harvoin antavat vain yhtä oikeaa ratkaisua. Ohjaajalle tämä saattaa joskus olla stressaavaa, siinä missä nuori elää monenlaisten epävarmuuksien keskellä. Nuorten kanssa onkin tärkeää muistaa, että heitä ei saisi ”yliohtaa” suuntaan tai toiseen, vaan tarkoitus on vähentää epävarmuutta niin, että nuoren aito ja oma sisäinen ääni pääsee kuuluviin.

On myös tärkeää todeta, että jotta ammatillaiset voisivat käyttää työssään luovia menetelmiä niin niille tarvitaan johdon ja työyhteisön tuki. Tarvitaan tilaa keskustelulle jo käytössä olevien menetelmien toimivuudesta ja mahdollisesta uusien vaihtoehtojen käyttöönotosta. Tavoitteet voivat käytetyistä menetelmistä huolimatta pysyä samoina: nuorten tukeminen valintojen tekemisessä elämän nivelvaiheissa. Se mitä moninaisempia keinoja ohjauksessa käytetään, sen paremmin pystytään ottamaan huomioon nuorten erilaiset tarpeet.

Yksi merkittävä huomio vuorovaikutuksen näkökulmasta on se, että SOI hankkeen työpajat ja toiminnot olivat ryhmätoteutuksia. Nuoret eivät aina innostu ryhmämuotoisesta toiminnasta, mutta hankkeessa tätä ongelmaa ei ilmennyt. Vaikka esimerkiksi oppilaanohjaus tähtää itseä varten tehtyjen suunnitelmien tekemiseen, niin se ei sulje pois sitä, että monia asioita voidaan pohtia ja tehdä yhdessä. Ryhmämuotoisen ohjauksen puolesta puhuu monikin asia, mutta kaksi niistä korostuu: muiden ryhmäläisten mielipiteet avaavat uusia näkökulmia ja vain ryhmässä tullaan tutuksi yhdessä tekemiselle. Useampikin viime aikainen tutkimus kertoo nuorten yksinäisyyden lisääntymisestä, koulumaailman ei pitäisi tukea tätä kehitystä. Siinä missä kurssimuotoinen opiskelu ja etäopinnot rikkovat luokkahenkeä, sitä voitaisiin paikata koulun muissa toiminnoissa, esimerkiksi järjestämällä ryhmämuotoista oppilaanohjausta. Ryhmän koolla on väliä, jotta vuorovaikutus voi olla vaikuttavaa. Pienet ryhmäkoot edesauttavat sekä tasapuolisuutta että luottamuksellisuutta.

Mitä opimme luovien menetelmien käytöstä nuorten kanssa

Ohjaajilla ja opettajilla saattaa olla loppuelämään vaikuttava rooli nuoren ihmisen elämässä. Itselleni urheilu oli lapsena ja nuorena lähinnä hauska harrastus, johon saattoi purkaa ylimääräistä energiaa ja saada positiivisia tunteita onnistumisesta. Eräs miespuolinen tuttavani on kuitenkin kertonut, että hänelle urheiluseuraan kuuluminen merkitsi paljon enemmän. Tuttavani oli etäiset ja vaikeat välit isänsä kanssa. Hänelle oman joukkueen valmentajasta tuli isän korvike ja tärkeä aikuinen, joka tuttavani sanojen mukaan piti hänet poissa pahanteosta ja huonosta seurasta.

Oma kokemukseni ohjattavista nuorista on se, että kaipuu turvallisen aikuisen huomiosta on joissain tapauksissa pohjatonta. Tämä asettaa ohjaajat vastuulliseen asemaan, jossa luottamuksen rakentamisella ja positiivisen palautteen antamisella on kauaskantavat jäljet. Nuoret kaipaavat myös ennen kaikkea aikaa, jonkun, joka kuuntelee juuri heidän ilojaan ja surujaan.

Mitä hankkeen aikana opimme kohtaamiltamme nuorilta, on se, että heitä huolestuttaa omien valintojen seuraukset. Perspektiivi ja kokemus ei vielä riitä siihen, että uskoisi omiin kykyihin tehdä juuri itselleen oikeita valintoja, ja että suunnitelmat voivat ja muuttuvatkin matkan varrella. Jotta usko omiin kykyihin ja resilienssi kasvaisi, niin nuori tarvitsee sekä ikätovereitaan mutta myös aikuisia ohjaajia.

Kuva: Vappu Mylläinen

Jotta nuori uskaltaisi puhua omista peloistaan ja epävarmuuksistaan, niin pieni etäisyys omaan tilanteeseen on joskus hyvästä. Tässä taidemenetelmät toimivat erinomaisesti. Omat toiveet voidaan ilmaista vaikkapa kuvan tai draaman kautta, jolloin valittu sisältö säilyy, mutta taide toimii turvallisena välikappaleena oman itsen ja muiden välissä. On paljon nuoria, joille sanallinen ilmaisu, saatikka tunnepuhe on vaikeaa. Eräässä työpajassa yhdellä nuorella oli aluksi vaikeuksia ilmaista itseään sanallisesti. Parin tunnin yhdessä tekemisen jälkeen hän jutteli avoimesti muun ryhmän kanssa. Tällaiset ohjauskokemukset ovat aina sydäntä lämmittäviä ja vahvistavat uskoa monimuotoisten menetelmien käytön hyödyistä.

Se mikä huolestutti nuorten kohdalla hankkeen aikana, oli se kuinka vaikeaa nuoria oli saada mukaan useamman päivän luontoretkille. Yritimme monenmoista, mutta loppujen lopuksi vain yksi luontoretki toteutui. Luki-on puolella esteeksi näytti tulevan nuorten opiskelu- ja harrastuskiireet. Ihmettelimme yhdessä nuorten ohjaajien kanssa sitä, miten strukturoitua monen nuoren elämä on. Suoritetaan opintoja, harrastuksia ja useat tekevät myös töitä ansaitakseen lisärahaa. Kysymys kuuluu, milloin on aikaa kokoaikaisen tekemisen sijaan pysähtyä hetkeksi kokemaan jotain uutta ja ennalta arvaamatonta, sellaista, joka opettaa jotain uutta itsestä ja ympäröivästä maailmasta?

Kaikkinensa työpajoihin ja luontototeutukseen osallistuneet nuoret suhtautuivat kulloiseenkin tekemiseen ennakkoluulottomasti ja hyvällä asenteella. Siinä missä ammattilaiset saattoivat epäillä osaamistaan vaikkapa kuvataidepajassa, niin nuoret eivät juuttuneet kiinni taidon käsitteeseen suhteessa luovaan tekemiseen. Nuorten pajoissa nousi esiin sama puhumisen tarve kuin aikuistenkin kohdalla. Aika lensi ohi hetkessä ja ilmapiiri oli rento ja välitön.

Sosiokulttuurisesta innostamisesta ja ohjaamisesta

Alussa sosiokulttuurinen innostaminen oli jossain muistin kätköissä lymyävä, hämärästi opiskeluaikojen sosiologian tunneilta tuttu käsite. Hankkeen edetessä teoria heräsi eloon, ja pedagogisia elementtejä pystyi tunnistamaan työpajaprosesseista ja varsinkin palautekeskusteluista.

Madridilaisen professori J.V. Merinon mukaan innostamisella on kaksi päätaavoitetta: ensiksikin sillä luodaan liikettä, jopa levottomuutta ja tuetaan aloitteellisuutta, asioiden täytöntöönpanoa sekä itsenäistä toimintaa ja vastuuntuntoa. Toiseksi innostamisen tavoite on tukea ja nostaa esiin niitä kykyjä, jotka jo ovat olemassa. Ohjaajan rooli muuttuu motivoijaksi ja toiminnan tarkoituksena on herättää ja vahvistaa yksilöiden ja ryhmien kykyä ja voimia sekä koordinoida osallistumista sosiaaliseen, kasvatukselliseen ja kulttuuriseen toimintaan. (Kurki 2000)

Sosio-kulttuurinen innostaminen näkyi puh-taimmillaan Repoveden retkipäivinä ja ympäristötaiteen kolmiosaisessa työpajasar-jassa. Tämä ehkä siksi, että molemmissa oli tarvittava tila ja aika, jossa ohjauksen parhaat puolet pääsevät esille. Elämyspedagogiikan toteutuksista kirjoitetaan julkaisusta muualla, mutta tässä muutama huomio ympäristötai-teen toteutuksesta ohjauksen näkökulmasta.

Nuorten taidetyöpajoja edelsi webinaari: Ajatuksia luovuudesta, taiteesta ja taiteen tekemisestä, joka ehkä tietämättämme joh-datteli ympäristötaidepajalaiset tehtävään-sä, koska yhtenä puhujana webinaarissa oli kuvataiteilija Antti Laitinen, jolla jälkikäteen kulttuna oli oma inspiroiva roolinsa ympäris-tötaiteen orientaatio- ja tehtävänannossa. Tästä eteenpäin innostamisesta vastasi kuva-taiteilija Erja Levikari, jonka tyyli sai kiitosta innostavasta ja positiivisesta asenteestaan sekä selkeästä ja lempeästä ohjausroolista.

Tärkeintä oli kuitenkin se, mitä työpajan ai-kana tapahtui osallistujissa. Aihe herätti kes-kustelua henkilökohtaisesta luontosuhteesta, roskaamisesta sekä luontoarvoihin liittyvistä henkisistä teemoista. Töissä näkyi kepeä leik-kisyys ja huumori, mutta myös meitä kaikkia koskettava toive rauhasta sodan todellisuu-den järkyttäessä maailmaa.

Teosten ideat lähtivät täysin nuorista itsestään, ja ohjaajan rooli oli tämän jälkeen lähinnä antaa vinkkejä toteutuksesta ja materiaaleis-ta sekä toimia rohkaisijana ja kannustajana.

Ryhmä hoiti sisäisen työnjaon itsenäisesti ja sitoutui suunnitteluun ja toteutukseen toisiaan tukien. Ympäristötaiteen paja osoitti myös ryhmämuotoisen toiminnan parhaat puolet. Yksi lukukauden myöhässä aloittanut opiske-lijä pääsi työpajan kautta mukaan porukkaan. Yhden osallistujan työpari sairastui kesken kaiken, mutta muut ryhmäläiset astuivat tilalle paikkaamaan tilannetta. Hankkeessa mukana olevat ammattilaiset olivat sitä mieltä, että ympäristötaiteen työpaja lisäsi ainakin het-kellisesti yhteisöllisyyttä. Lopussa kaikki saivat mahdollisuuden antaa palautetta, ja toisten töitä ja kekseliäisyyttä ihasteltiin. Kaikkien nähtävissä työt ovat Joutsenon opiston Insta-gram tilillä.

 Instagram: @Joutsenonopisto

Sosio-kulttuurisesta innostamisesta kirjoitetaan täsmällisemmin muualla julkaisussa, mutta täs-sä yksi esimerkki sen käsitteellisten määritel-mien ilmenemisestä ohjaus- ja toimenpide-tasolla. Ohjaajan rooli on ylipäättänsä tärkeä, mutta kun siihen yhdistyy innostaminen ja toiminnallisuus, niin ohjaustyön koko tarkoitus kristallisoituu nuoren itsetuntemuksen ja mi-näkyvykkyuden lisääntymisen kautta.

Lähteet:

Kurki, L. 2000. Sosio-kulttuurinen innostaminen 2000-luvun Suomessa. Sosiaalipedagoginen aika-kauskirja, Vol. 1(1), 46-61. Viitattu 11.4.2023. Saatavissa <https://doi.org/10.30675/sa.113793>

Lotta Pyykkönen

Sosiokulttuurinen innostaminen ja SOI-hanke

Sosiokulttuurinen innostaminen on toiminnanteoria, jossa pyritään yhteisöllisyyden edistämiseen. Innostaminen perustuu sosiaaliseen, kasvatukselliseen ja kulttuuriseen näkökulmaan, jotka yhdistyvät ihmisten yhteisessä toiminnassa. Näiden kolmen elementin läsnäolo tekee siitä laaja-alaisen työtteen yhteisöjen kehittämiseen ja osallisuuden toteuttamiseen. Metodologialtaan se kuuluu sosiaalipedagogiikan piiriin, jossa korostetaan kokemuksellista oppimista. Sosiokulttuurisessa innostamisessa oppiminen nähdään laajasti koko elämää koskevana asiana, ja oppiminen itsessään tapahtuu toiminnassa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Kurki 2006, 79-90.)

Sosiaalinen näkökulma tarkoittaa innostamisessa sellaista toimintaa, joka tukee osallistumista ja mahdollistaa yhteisöllisyyden muodostumisen. Kasvatuksella pyritään vastaavasti edesauttamaan yksilöä omien ajatuksien ilmaisemisessa ja liittymisessä yhteisöön. Kulttuurinen näkökulma sisältää luovuuden, mielikuvituksen ja ilmaisun herättelyä erilaisin luovin ja elämyksellisin menetelmin. Tavoitteena on kehittää tunteita, helpottaa kohtaamista ja kommunikaatiota sekä antaa mahdollisuuden katsoa arkielämää uusista näkökulmista. (Kurki 2000, 46-47, 129-131; Nivala & Rynnänen 2019 205-210.)

Sosiokulttuurisessa toiminnassa innostajan rooli on tärkeä. Innostaja on henkilö, joka herättelee osallistujia; saa heidät pohtimaan asioita ja motivoi vuorovaikutukselliseen toimintaan. Tavoitteena on, että kaikki ottavat vastuuta yhteisestä tekemisestä. Innostaja luotulle turvalliset olosuhteet ja ilmapiirin, jossa myös kriittisille näkökulmille on tilaa. (Kurki 2000, 80-83; Nivala & Rynnänen 2019 206, 209.)

Innostajan on tärkeää osata havainnoida ja tulkita tilanteita sekä käydä reflektiivistä keskustelua osallistujien kanssa. Yhteinen reflektio tekee luovien ja elämyksellisten menetelmien käytöstä kasvatuksellista ja sosiaalista. Reflektivaan keskustelutapa tarkoittaa kysyvää lähestymistä toimintaan, jossa asioita kysytään ja kuulostellaan sen sijaan, että suoraan sanoitetaan mitä mahdollisesti tapahtuu tai miltä se osallistujista tuntuu. Oleellista on myös innostajan oma reflektio omaa toimintaa, asennetta ja vallankäyttöä kohtaan. (Nivala & Rynnänen 2019 219-220, 191-193.)

SOI-hankkeessa reflektivoavaa otetta on rakennettu sosiokulttuurisen innostamisen metodin mukaisin kysymyksin: millainen minä olen, millaisia ajatuksia, tunteita ja toiveita minulla on, mikä tämänhetkinen toiminnallinen tilanteemme on, miten voimme toimia yhdessä entistä paremmin ja mitä voisin tai voisimme tehdä toisin, jotta yhteinen päämäärä toteutuisi. Tavoitteena on ollut toteuttaa sosiokulttuurisen innostamisen tavoitetta yhteisöllisyyden vahvistamisesta ja herätellä osallistujia reflektimaan omia kokemuksiaan ja tarpeitaan.

Innostavan toiminnan ajatuksellinen konteksti on Soi-hankkeessa ollut koulu. Yhteisöllisen ja reflektivaan toiminnan paikkoja ovat olleet taidetyöpajat ja yön yli tapahtuneet metsäretket. Erona kouluissa tapahtuvaan ohjaukseen sosiokulttuurisessa innostamisessa on se, että myös innostaja itse osallistuu toimintaan. Näin SOI-hankkeen kaikissa toteutuksissa on myös tehty. Tasavertainen osallistuminen lisäisi myös kouluissa yhteisöllisyyttä sekä edesauttaisi opettajan kykyä nähdä opiskelijoiden yksilöllisiä haasteita ja voimavaroja (Kurki 2006, 94-96).

*Sosiokulttuurisessa
toiminnassa
innostajan rooli
on tärkeä.*

SOI-hanke on myös pyrkinyt tarjoamaan opettajille uusia ohjaamisen muotoja sekä näkökulmia luovaan ja elämykselliseen toimintaan, joita voisi hyödyntää koulun arjessa. Taidetyöpajoissa ja metsäretkillä ja on käytetty innostamiseen kuuluvaa refleктоivaa ja problematisoivaa lähestymistapaa. Toiveena on ollut, että luovat ja elämykselliset menetelmät sekä refleктоiva lähestymistapa jäisivät oppilaitoksiin jollakin tavoin käyttöön. Kurjen (2006, 91- 92) mukaan sosiokulttuurisen innostamisen tehtävä kouluissa on edistää nuorten ja aikuisten välistä dialogia. Innostamiseen perustuvilla käytännön harjoituksien tekemisellä voidaan parantaa kouluissa kommunikaatiota, auttaa ratkaisemaan ristiriitoja ja työskentelemää luottamuksen ilmapiirissä.

Opiskelijoiden osalta on hankkeen toteutuksessa pyritty tukemaan heidän itsetuntemustaan ja vahvistamaan heidän kyvykkyyttä vaiheessa, jossa ollaan siirtymässä aikuisuuteen. Samalla heille on myös tarjottu mahdollisuus kokeilla tekemistä, joka ei mahdollisesti kuulu heidän kokemusmaailmaansa. Toiminnan kautta nuoret ovat voineet aukaista omia ajatuksiaan ja arvojaan sekä puhua omasta elämästään ja toiveistaan.

Lähteet:

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen: Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Kurki L. 2006. Sosiaalikuuraattorina koulussa. Teoksessa Kurki, L. Nivala, E. Sipilä-Lähdekorpi, P. Sosiaalipedagoginen sosiaalityö kouluissa. Helsinki: Finn Lectura, 38-100.

Nivala, E. & Ryyänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. [Helsinki]: Gaudeamus.

Elina Elme

Kokemuksellinen oppiminen

auttaa navigoimaan epävarmassa maailmassa

Elämme tällä hetkellä epävarmuuden aikaa, jossa tapahtuva muutos on nopeaa ja sen jatkuvuus pysyvää. Ainoa asia mikä on varmaa, on se, että meiltä vaaditaan jatkuvaa sopeutumista entistä epävarmempaan ja nopeammin muuttuvaan maailmaan. Tiedämme, että tulevaisuudessa muutoksia tulee nopeammin ja useammin kuin mihin menneisydessä on totuttu. Kun muutoksen nopeus kiihtyy, tulevaisuus eroaa yhä enemmän menneisyydestä. Tämä muuttuva yhteiskunta tarjoaa nuorille mahdollisuuksia mutta yhtä lailla myös uhkakuvia.

Identiteetin löytäminen valintoja täynnä olevassa yhteiskunnassa kestää pidempään kuin aikaisemmin. Nuoren on kyettävä tekemään suuria valintoja oman tulevaisuutensa suhteen aina vain varhaisemmassa vaiheessa, ja moni nuori voi kokea suurta ahdistusta ja lamaantua valintojen äärellä. Nivelvaiheessa nuoret etsivät sosiaalista identiteettiään ja omaa paikkaansa, ja painetta isojen päätösten äärellä voi olla vaikea kestää. Nivelvaiheen haasteet ovat sellaisia, jotka ovat saaneet alkunsa jo

kauan ennen kyseistä vaihetta. Epävarmuus siitä, mitä opiskella tai tehdä työkseen, itsenäistyminen, sosiaaliset paineet, oppimisvaikeudet, opiskelumotivaation puute ja pelko omasta pystyvyydestä ovat haasteita, joiden äärellä nuoret elävät. Näiden äärellä on hyvä kysyä, onko ongelma sittenkään yksilöiden joustamattomuus vai perinteisiin oppimistavoitteisiin ja oppimisen mittareihin pitäytyvä koululaitos, joka ei edelleenkään pysty riittävästi tukemaan yksilön kehittymisen kannalta tärkeitä avaintaitoja ja tunnistamaan jokaisen erilaisia vahvuuksia?

Keskustelu koulutuksen uudistamistarpeesta on globaalia ja vaikka tahtotilaa muutokselle on, koulutamme edelleen monessa asiassa oppilaitamme eiliseen maailmaan. Koulujärjestelmä on perinteisesti keskittynyt ohjaamaan ihmisiä erilaisiin tehtäviin ja rooleihin yhteiskunnassa, ja järjestelmä on parhaiten tunnistanut niin sanotut akateemiset taidot, kuten kielioppisääntöjen mukaisen kirjoittamisen, lukemisen ja ohjeiden noudattamisen.

Kuva: Antti Sihlman

Samalla on voinut syntyä kuva siitä, että menestyminen elämässä edellyttää loppuun suoritettuja formaaleja tutkintoja, muodollista pätevyyttä. Millaiseen elämään tällainen koulu meidät johdattaa ja millaisen käsityksen lapsille ja nuorille se ympäröivästä maailmasta antaa?

Olisi siis entistä tärkeämpää oppia tunnistamaan ja kehittämään oppilaiden erilaisia vahvuuksia ja yksilöllisiä taitoja: esimerkiksi innostuksen ja kiinnostuksen kohteet ja sosiaaliset taidot ovat koulumenestyksen kannalta yhä toissijaisia, vaikka juuri niillä voi olla oppijan tulevaisuuden kannalta merkitystä. Nuorten tukeminen vahvuuksien löytämisessä on tärkeää useista syistä: kun nuori hahmottaa vahvuuksiaan, hän saa vahvistusta sille, että hänellä on taitoja ja kykyjä, joita hän voi hyödyntää ja, jotka vaikuttavat hänen minäkuvaansa ja itsetuntemukseensa. Tätä kautta on todennäköistä löytää asioita, joista nuori nauttii ja tällä voi olla taas merkitystä motivaatioon ja uuden oppimiseen. Lisäksi vahvuudet auttavat hahmottamaan itselle sopivia koulutusvalintoja ja niillä usein myös suora yhteys kestävimpiin sosiaalisiin suhteisiin, kun ympärillä on ihmisiä kenen kanssa samat kiinnostuksen kohteet voi jakaa.

Koulutuksen tavoitteen ja fokuksen tulisi olla tiedon arvioimisen, tulkitsemisen ja käyttämisen oppimisessa. Oppimisen perustanakin pitäisi olla pikkutarkasti määritellyn yleissivistyksen sijaan jokaisen yksilön omat kiinnostuksenkohteet ja sisäinen motivaatio. Lapsina olemme lähtökohtaisesti kiinnostuneita maailmasta ja koulutuksen pitäisi kytä varjelemaan tätä uteliaisuutta. Ihmisen kognitiosta tiedämme sen, että ihminen ei halua oppia asioita, jotka haastavat jo omaksutun maailmankuvan, joten tarvitsemme uteliaisuutta ja kokeilunhalua, jotta voimme oppia aidosti myös uutta. Meidän tulisi katsoa asioita todellisuuden, ei lukujärjestyksen ehdoilla.

Kokemuksilla kohti vahvempaa itsetuntemusta

Omaakohtainen kokemus luo perustan oppimiselle. Vaikka kokemuksellisen oppimisen käsite on ollut olemassa jo vuosikymmeniä, siitä on alettu jälleen viime vuosina puhua entistä enemmän. Kokemuksellisuus ja elämyksellisyys ovat humanistisen psykologian avainkäsitteitä ja kokemuksellisen oppimisen on sanottu olevan jopa ainoa toimiva ja tehokas pedagogiikka tulevaisuudessa. Kokemuksellinen ja kokeuksiin perustuva oppiminen on kokonaisvaltainen oppimisprosessi, jossa oppijat kehittävät taitojaan ja tietojaan kokemustensa kautta.

Prosessissa korostetaan ihmisen arvoa, ainutlaatuisuutta ja luovuutta, ja se valmistaa oppijaa toimimaan todellisessa maailmassa, koska se ohjaa oppijat oppimaan perinteisten luokkahuoneiden ulkopuolelle.

Oleellista on, että oppijat pääsevät itse kokeilemaan asioita, tekemään päätöksiä ja ratkomaan ongelmia yhdessä muiden kanssa. Osallisuuden ja toimijuuden kokemukset ovat toiminnan keskiössä, ja tavoitteena on kehittää oppijoiden taitoja ja asenteita, kuten tiimityötaitoja, kommunikaatiotaitoja, luovuutta, ongelmanratkaisukykyä, itseluottamusta ja vastuullisuutta. Edellä mainittujen, nuoren kasville merkittävien meta-kognitiivisten taitojen kehittyminen vaatii kokemusten tietoista pohdintaa, käsittelyä ja sanallistamista, eli reflektointia. On siis muistettava, että toiminta ei ole koskaan itseisarvoista vaan sisäiset ja ulkoiset tekijät vaikuttavat yksilön kokemukseen monella tasolla ja antavat hienoja mahdollisuuksia kokemusten älylliseen käsittelyyn. Merkityksellistä on se, miten toimintaa ja kokemuksia sanoitetaan ja sitä kautta liitetään nuoren aiempaan kokemusmaailmaan.

Keskinäisen kilpailun ja mittaamisen sijaan, elämyspedagoginen toiminta perustuu ajatukseen siitä, että meissä kaikissa on jotain hyvää, jota vahvistamalla voidaan saada aikaan positiivista kasvua. Toiminta on aina tavoitteellista, kasvatuksellista, ja asioita ei tehdä vain tekemisen vuoksi.

Toiminnalle voidaan asettaa erilaisia tavoitteita, kuten minäpystyvyyden tunteen voimistuminen, itseluottamuksen -ja tunteumuksen kehittyminen sekä edistynyt tunnealoitteellisuudesta ja vastuun kantamisesta. Toiminta luonnossa antaa kokemuksia, joiden avulla yksilöt voivat havainnoida omia ajatuksiaan ja tunteitaan uusissa tilanteissa. Toimiminen totuttujen ja formaalien oppimisympäristöjen ulkopuolella jo itsessään lisää luovuutta ja laatikon ulkopuolista ajattelua, tukee yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemistä, vahvistaa ongelmanratkaisu- ja vuorovaikutustaitoja, pakottaa ajattelemaan kriittisesti, ja mikä tärkeintä, tarjoaa mahdollisuuksia kasvaa ja kehittyä ihmisenä kohdattujen ja itselle sopivan kokoisten haasteiden kautta.

Tämä oppimiskäsitys antaa tilaa yksilöille edetä omassa, itselleen ja omille tarpeilleen sopivassa tahdissa turvallisissa oppimisympäristöissä. Ne taidot, jotka korostuvat tulevaisuudessa, ovat taitoja, jotka opitaan vain kokemusten ja niiden rakentavan käsittelemisen kautta.

Oleellista olisi kyetä niin tämän päivän kuin tulevaisuudenkin nuorille mahdollistamaan myös koulun viitekehyksessä sellaisia kokemuksia, jotka vahvistaisivat heissä taitoja hallita käynnissä olevaa kiihtyvää muutosta:

- Kokemuksia, joita refleктоimalla voi oppia oleellisia asioita itsestä, toisista ja ympäröivästä maailmasta.
- Kokemuksia, jotka osoittavat nuorelle hänen omia vahvuuksiaan ja potentiaalejaan. Kokemuksia, jotka opettavat ymmärrystä, tunnekäsittelyä, ongelmanratkaisua, oikeudenmukaisuutta, rakkautta, vuorovaikutusta ja autonomiaa.
- Kokemuksia, jotka tukevat sekä sosiaalista että persoonallista kasvua, minäkuvan muodostumista ja halua kasvaa ja kehittyä ihmisenä läpi elämän.
- Kokemuksia, joiden kautta nuori voi rakentaa itselleen kestävämpää ja itsensä näköistä elämää.

Jenny Turunen

Elämyspedagoginen retkeilytoiminta ohjauksen välineenä

Luonnossa liikkuminen ja retkeily tarjoaa monipuolisesti mahdollisuuksia nuorten kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukemiseen. Outward Bound Finland ry vastasi SOI-hankkeen elämyspedagogisten osuuskien toteutuksesta, ja hankkeessa järjestettiin kolmen päivän mittainen luontoretki sekä nuorten että ammattilaisten ryhmien kanssa. Molemmat retket toteutettiin Repoveden kansallispuistossa Kouvolassa, ammattilaisten retki alkukestävä ja nuorten retki syksyllä. Ammattilaisten retken tavoitteena oli antaa opinto-ohjaajille ja opettajille omakohtaisesti koettu esimerkki elämyspedagogisella otteella rakennetusta ja ohjatusta luontototeutuksesta sekä käydä keskustelua ohjaamiseen ja koulumaailmaan liittyvistä teemoista. Nuorten retken tavoitteena oli vahvistaa nuorten itsetuntemusta ja käsitystä omista vahvuksistaan ja kiinnostuksen kohteistaan, ja sitä kautta tukea heitä opiskeluihin ja työelämään liittyvissä valinnoissa.

Tässä luvussa kuvataan ne elämyspedagogisen ohjauksen periaatteet, joiden pohjalta luontoretket toteutettiin, sekä annetaan esimerkkejä siitä, minkälaisia teemoja retkeilyn kautta voidaan käsitellä. Lisäksi käydään läpi turvallisuusseikkoja, jotka on otettava huomioon retkeilytoiminnan suunnittelussa.

Outward Bound Finland ry:n järjestämät elämyspedagogiset luontototeutukset kestävät tyypillisesti 3-5 päivää, ja niiden aikana yövytään usein maastossa telttamajoituksessa. Monen päivän retken toteuttaminen ei useinkaan ole esimerkiksi koulumaailmassa mahdollista ajan, varusteiden ja osaamisen puutteen vuoksi, mutta luontolähtöisyyttä on mahdollista hyödyntää ohjaamisessa myös matalammalla kynnyksellä ja vastaavia hyötyjä on mahdollista saada myös lyhyemmillä retkillä. Tässä luvussa esiteltävä ohjaamisen periaatteita ja teemoja voi aivan mainiosti soveltaa myös muutaman tunnin metsätretken suunnitteluun ja ohjaamiseen tai leiriin, jossa majoitutaan leirikeskuksessa. Luontoon kannattaa aina lähteä, vaikka vain muutamaksi tunniksi.

Joukkoja johdetaan jonon hänniltä, ei kärjestä

Elämyspedagogisen retkeilytoiminnan peruslähtökohta on nuorten osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen tukemalla nuoria omatoimisuuteen retken suunnittelussa ja toteutuksessa. Ideaalitulanteessa ryhmäläiset tekevät retkensä itse, ja ohjaajien roolina on tukea nuoria suunnittelussa ja päätöksenteossa, sekä auttaa heitä reflektomaan kokemuksiaan. Ohjaajat myös vastaavat aina viimekädessä ryhmän psyykkisestä, fyysisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Tarkoituksena ei ole tarjota nuorille valmiiksi suunniteltua ja järjestettyä pakettimatkaa, vaan rohkaista ja tukea nuoria lähtemään omatoimimatkalle ja rakentamaan oma retkensä itse.

Nuorille annettu vastuun määrä riippuu tietenkin aina ryhmän valmiuksista, ja omatoimisuuden aste voi vaihdella ruokien valitsemisesta lähes täydelliseen itsenäisyyteen retken suunnittelussa ja toteutuksessa. Ohjaajan on tärkeää tuntea ryhmänsä ja arvioida, mikä määrä vastuuta ja haasteita on kyseisille nuorille sopiva niin, että kokemuksesta tulee onnistumisten värittämä seikkailu.

Elämyspedagogiikan ytimessä on itseluottamuksen parantuminen, itsetuntemuksen ja reflektiotaitojen kehittyminen sekä keskinäisen luottamuksen, osallisuuden kokemusten ja sosiaalisten taitojen vahvistuminen. Yksilöt kohtaavat osana ryhmää haasteita, antavat ja saavat palautetta ryhmältään sekä pohtivat omaa toimintaansa ja omia kokemuksiaan.

Missä minä olen hyvä?

Mikä on minulle vaikeaa ja miksi?

Mikä on minulle tyypillinen rooli ryhmässä?

Miten autan tai vaikeutan omalla

toiminnallani yhteistyötä muiden kanssa?

Haaste ei aina tarkoita vuoren valloitusta, vaan matkan taittaminen ja telttailu luonnossa ja itsenäinen vastuu leirirutiineista, kuten ruoan laitosta, voi olla suuri haaste monelle kaupunkielämään tottuneelle nuorelle.

Elämyspedagogisessa retkeilytoiminnassa luonto toimii kasvattajana. Kaukana omasta kaupunkiarjesta elämän ongelmiin saa etäisyyttä ja niiden mittasuhteet asettuvat uuteen valoon. Luonto tarjoaa rauhaa, rentoutumista ja kauniita maisemia, mutta myös sadetta, kylmyyttä ja epämukavuutta. Nämä kokemukset voidaan reflektoinnin kautta jalostaa vahvemmaksi itseymmärrykseksi ja huomioiksi omista taidoista ja vahvuuksista sekä omaan hyvinvointiin vaikuttavista asioista.

Kuva: Antti Sihlman

Elämyspedagogisella otteella työskentelevän ohjaajan rooli on tarjota ryhmäläisille tilaisuuksia kokea asioita, joita reflektoimalla he voivat oppia jotain uutta itsestään, toisistaan ja maailmasta. Ohjaajan rooli ei ole niinkään opettaa tai tarjota valmiita vastauksia, vaan huomata yksilöissä ja ryhmässä tapahtuvat asiat, jotka voidaan kääntää oppimiseksi, kun ne sanotaan ääneen ja niistä keskustellaan. Yksi elämyspedagogiikan oppi-ististä, John Dewey, on todennut, että emme opi kokemuksesta vaan kokemuksen reflektoinnista. Elämyspedagoginen ohjaaja ei johda joukkoa jonon kärjessä, vaan seuraa sitä jonon hännällä, tarkkaillen ja havainnoiden, ja suuntaamalla ryhmän huomiota ryhmän tavoitteiden kannalta oleellisiin asioihin.

Miten retkellä oloa voi hyödyntää ohjauksessa?

Elämyspedagogiikassa ja seikkailukasvatuksessa on usein tapana käyttää erilaisia harjoitteita, joiden tavoitteena on esimerkiksi toimia jäänrikkojana, lisätä ryhmän sisäistä luottamusta ja haastaa osallistujia yhteistyötä vaativalla ongelmanratkaisutehtävällä. Esimerkki tällaisesta harjoitteesta on puiden väliin köysistä rakennettu "hämähäkinverkko", jonka läpäiseminen vaatii ryhmätyötä. SOI-hankkeen luontoretkillä käytettiin muun muassa kysymyskortteja keskustelujen fasilitoinnissa, otettiin valokuvia ja tehtiin savesta ja luonnonmateriaaleista itsetuntemusta ja itseilmaisua vahvistava taideteos. Erilaisia luovia menetelmiä on helppo yhdistää luonnossa liikkumiseen, ja aihetta käsitellään enemmän toisaalla tässä julkaisussa.

Harjoitteet ovat usein hauskoja ja hyödyllisiä, mutta samanlaisiin tavoitteisiin päästään myös hyödyntämällä harjoitteina retkeilyyn joka tapauksessa kuuluvia askareita ja tehtäviä, kuten suunnistusta tai teltan pystytystä. Tällöin puhutaan luonnollisesta seikkailusta, jossa kaikki tekeminen on "todellista" siinä mielessä, että se on tarpeellista retken etenemisen ja ryhmän hyvinvoinnin kannalta. Myös seuraukset ovat todellisia, jos asiat jätetään tekemättä tai niissä epäonnistutaan. Seuraavassa on esimerkkejä siitä, miten retkeilyyn liittyviä käytännön tehtäviä voi linkittää ohjauksen sisältöihin.

Kasvun paikka: Osallisuus ja toimijuus

Vaikuttaminen, neuvottelu ja valintojen tekeminen

Anna nuorille mahdollisimman paljon valtaa ja vastuuta tehdä ryhmänä päätöksiä retken suunnittelusta ja toteutuksesta, turvallisuuden rajoissa.

Esimerkki: Ryhmä päättää yhdessä neuvotellen seuraavan päivän reitin ja päivärytmin niin että kaikkien toiveet ja tarpeet tulevat kuulluiksi. Ohjaaja tukee keskustelua tarvittaessa.

Oma-aloitteisuus ja ongelmanratkaisutaidot

Neuvo nuorille käytännön askareisiin kuten retkikeittimen käyttöön tarvittavat taidot, mutta vältä sen jälkeen turhaa neuvomista ja patistelua. Luota siihen, että nuoret ovat osaavia ja vastuullisia. Ongelmatilanteissa ohjaa kysymysten avulla nuorta löytämään ratkaisu itse.

Esimerkki: Anna kartalla ja kompassilla suunnistaessa nuorille vastuu viedä ryhmä perille. Auta tarvittaessa.

Kasvun paikka: Ryhmän jäsenenä toimiminen

Yhteistyö, auttaminen ja avun pyytäminen

Esimerkki: Nuoret pystyttävät koko ryhmän teltat yhdessä ja pyytävät apua ensisijaisesti toisiltaan

Ryhmän hyvinvoinnista huolehtiminen, oman toiminnan vaikutuksen muihin ihmisiin:

Esimerkki: Nuoret huolehtivat parin kanssa vuorollaan polttopuiden tai veden hausta tai ruoan laitosta koko ryhmälle

Roolit ryhmässä

Roolien tiedostaminen ja uusien roolien harjoittelu

Esimerkki: Luo suunnistuksella tilanteita, joissa ryhmän hiljaiset nuoret ovat veto-vastuussa ja äänekkäämmät kuuntelevat ja seuraavat ohjeita

Esimerkki: Kannusta nuoria huolehtimaan askareista pareina ja pienryhmissä niin, että tietoisesti puretaan olemassa olevia klikkejä

Sukupuoliroolit

Älä tee oletuksia ihmisten taidoista, vahvuuksista ja kiinnostuksen kohteista oletetun sukupuolen perusteella

Esimerkki: Älä olela kirveen käyttöä ja muita fyysisistä voimaa vaativia tehtäviä "miesten töiksi", vaan kannusta kaikkia tarttumaan niihin.

Kasvun paikka: Itsetuntemus ja reflektiotaidot

Järjestä mahdollisimman paljon tilanteita, joissa nuoret saavat positiivista palautetta toisiltaan ja ohjaajilta. Palaute voi olla sanallista tai esimerkiksi anonyymeilla lapuilla annettua, jolloin ohjaaja voi tarvittaessa tarkistaa laput ennen lukemista.

Esimerkki: Iltapiirissä jokaisella on mahdollisuus kertoa, missä onnistui itse tänään erityisen hyvin, mistä haluaa kehua jotakuta toista ja missä onnistuttiin ryhmänä

Omien kehittymiskohteiden tunnistaminen yksilönä ja ryhmänä

Esimerkki: Kun kohdataan epäonnistumisia tai vaikeita tilanteita, käydään yhdessä keskustellen läpi, mikä tilanteeseen johti ja mitä ajatuksia ja tunteita se herätti. Auta nuoria ymmärtämään omaa ja toisten toimintaa ja sen seurauksia.

Monimuotoisuuden kunnioittaminen

Osoita käytännön tekemisen ja keskustelujen kautta, että erilaiset tiedot, taidot ja ominaisuudet ovat tärkeitä ja arvokkaita ja jokaisella on omat vahvuutensa.

Esimerkki: Ryhmätöitä vaativan suunnistamisen jälkeen keskustellaan siitä, minkälaisia taitoja ja vahvuuksia kukin nuori osoitti ja tehdään näkyväksi eri roolien tärkeyttä kokonaisuuden kannalta.

Soolo

Itsetutkiskelulle varattu aika retken aikana, esimerkiksi 1 tunti, jonka jokainen viettää omassa rauhassaan ilman puhelinta.

Esimerkki: Kirjeen kirjoittaminen itselle, ohjaaja postittaa ne nuorille vuoden kuluttua retkestä.

Kasvun paikka: Itseluottamus ja arvokkuuden tunne

Arvokkuuden tunne

Arvokkuuden tunne vahvistuu osallisuuden, onnistumisten ja positiivisen palautteen kautta

Esimerkki: Raskaan vaelluspäivän päätteeksi saatu positiivinen palaute auttaa huomaamaan omaa sitkeyttä ja voimavaroja

Esimerkki: Kunnioita nuoren päätöstä kieltäytyä liian jännittävistä asioista. Kannustetaan nuorta tunnistamaan rajansa, ei ylittämään niitä.

Luottamus omaan osaamiseen, rohkaiseva sisäinen puhe

Esimerkki: Uuden jännittävän asian äärellä (esimerkiksi suunnistus tai melonta) pysähdytään hetkeksi keskustelemaan siitä, minkälaisia sisäistä puhetta nuoret tunnistavan itsessään.

”Epäonnistun varmasti” vai ”Hyvin tää menee!”?

Kasvun paikka: Kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista huolehtiminen

Retkeillessä elämä koostuu elämän yksinkertaisista perusasioista: liikunta, lepo, ruoka, uni, käytännön askareet luonnossa ja toisten kanssa oleminen täyttävät päivät. Tämä on monille nykynuorille arjesta poikkeava kokemus, joka auttaa huomaamaan, minkälaisista tekijöistä oma fyysinen ja psyykinen hyvinvointi muodostuu.

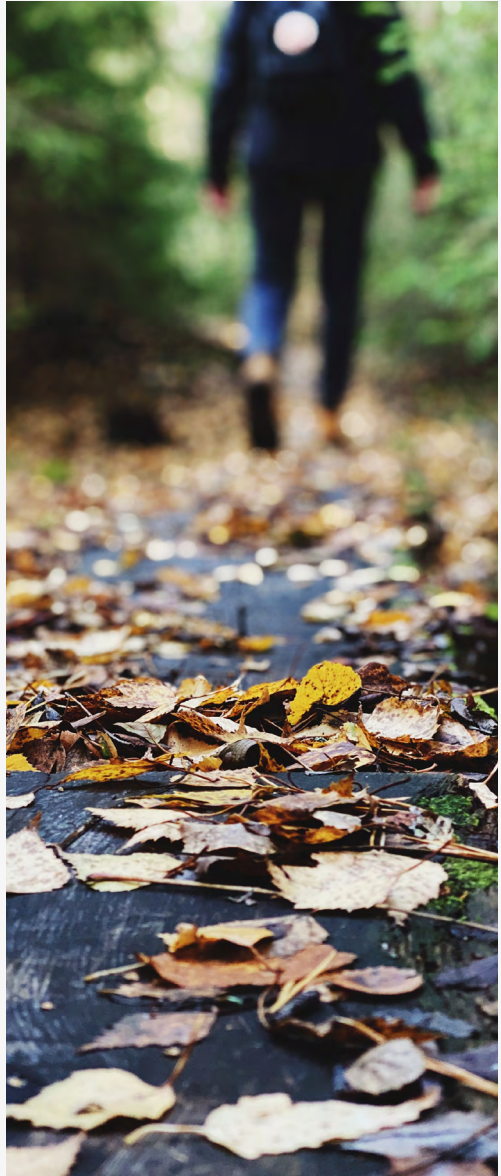
Esimerkki: Havainnoidaan ja keskustellaan, miten retkellä oleminen on vaikuttanut esimerkiksi nuorten kokemaan stressiin ja mistä he sen huomaavat.

Turvallisuusajattelu on keskeinen osa onnistunutta retkeä

Turvallisuussuunnittelu on oleellinen osa vastuullista ryhmien viemistä luontoon. Turvallisuus koostuu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta ja turvallisuusajattelu on mukana kaikessa suunnittelussa ja ohjaamisessa. Elämyspedagogiikkaan ja seikkailukasvatukseen kuuluu haasteet ja tiettoisten riskien ottaminen, mutta niiden täytyy aina olla hyväksyttävän kokoisia suhteessa ryhmän toimintakykyyn, erityistarpeisiin ja toiminnan tavoitteisiin. Toiminnassa voidaan esimerkiksi tietoisesti ottaa sellainen riski, että kanootti kaatuu, osallistujat joutuvat veden varaan ja vaatteet kastuvat. Suunnittelulla ja ohjaamisella varmistetaan kuitenkin aina, että jos näin käy, niin osallistujat saadaan nopeasti pois vedestä ja heidän vaihtovaatteensa ja makuupussinsa ovat säilyneet kuivina eikä hukkumisen tai hypotermian vaaraa ole.

Ohjaajalla täytyy aina olla

- 1) tieto siitä, missä ollaan,
- 2) tieto siitä, miten sieltä päästään tarvittaessa pois sekä
- 3) välineet ja taidot antaa tarvittaessa ensiapua.

Jos kyseessä on muutaman tunnin kävelyretki tutulle lähilaavulle, riittää tavanomainen ensiapupakkaus ja -taidot sekä toimiva puhelin yleensä takaamaan sen, että ongelmatilanteessa saadaan apua. Turvallisuusosaamisen vaatimustaso kasvaa, kun lähdetään useamman päivän retkelle kauemmas taajamista ja autoteistä ja metsässä kävelyn lisäksi mukaan tulee esimerkiksi melontaa, kalliokiipeilyä tai muita seikkailullisia aktiviteetteja. Ohjaajalla täytyy olla realistinen kuva omasta osaamisestaan, ja toimintaan mahdollisesti liittyvät riskit ja niiden hallinta täytyy käydä etukäteen huolellisesti läpi tekemällä retkestä riskianalyysi ja turvallisuussuunnitelma.

Äkillisiin ongelmatilanteisiin ja tapaturmiin varautumisen lisäksi myös päivämatojen, majoittumisen ja vesi- ja ruokahuollon suunnittelu on oleellinen osa retken turvallisuussuunnittelua. Vaikka kohtuullinen rasitus ja fyysinen ja henkinen ponnistelu kuuluu elämyspedagogisen retken luonteeseen, ovat liiallinen nälkä, jano ja väsymys merkittäviä riskitekijöitä sekä fyysisen että psyykkisen turvallisuuden vaarantumiselle. Nälkäisenä ja väsyneenä tapaturmien riski kasvaa ja kynnyks ajautua konflikteihin madaltuu. Koska retkellä olo, luonnossa yöpyminen ja totutusta poikkeava ryhmädynamiikka saattaa jo itsessään olla osalle nuorista kuormittavaa, täytyy toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa huomioida, että kokonaiskuormitus ei nouse liian suureksi. Sopivan kokoisten haasteiden voittaminen tuottaa voimakkaita onnistumisen tunteita, mieleen painuvia hienoja kokemuksia ja oppimista, mutta jos haaste on liian iso ja nuori joutuu ylittämään rajojaan vastentahdoisesti, voi kokemus kääntyä haitalliseksi.

Kun lähdetään yhden tai useamman yön yli kestäväälle retkelle nuorisoryhmän kanssa, jolla ei ole paljon aikaisempaa kokemusta retkeilystä, kannattaa päivän aikana kuljettavat matkat pitää hyvin maltillisina, jotta retken tunnelma säilyy kiireettömänä eikä retki tunnu suoritukselta. Leiriaskareisiin, kuten teltojen pystyttämiseen ja purkamiseen ja ruoanlaittoon kuluu paljon aikaa ja rinkan kanssa maastossa kävellessä kävelyvauhti on huomattavasti hitaampi kuin tavallisesti. Jo viiden kilometrin päivämatka voi haastavassa maastossa olla aivan riittävä, varsinkin jos retkellä ollaan syksyllä ja valoisaa aikaa on vähän.

*Nälkäisenä
ja väsyneenä
tapaturmien riski
kasvaa ja
kynnyks ajautua
konflikteihin
madaltuu.*

Retkelle lähtö haastaa mutta palkitsee

Retkelle lähteminen ryhmän kanssa voi tuntua työläältä ja vaikealta oman työn puitteissa, mutta luonnossa vietetty aika tukee ohjaustyötä sellaisilla elementeillä, joita on vaikeaa tai mahdotonta saavuttaa esimerkiksi koulumaailman arkiympäristöissä. Retkellä olo purkaa totuttuja rooleja ja madaltaa hierarkioita, ja antaa nuorille ja ohjaajille mahdollisuuden lähentyä ja nähdä toisensa hieman uudessa valossa. Luonnossa vietetty aika laskee stressitasoa ja avaa ajattelua vastaanottavemmaksi uusille ajatuksille ja näkökulmille. Retki voi tarjota huikeita onnistumisen kokemuksia, luonnon äärellä liikkumista ja voimakasta yhteenguuluvuutta, mutta se myös haastaa sietämään epämuavuutta ja epävarmuutta. Näiden kokemusten reflektointi tarjoaa hedelmällisen maaperän omien vahvuuksien, arvojen ja itselle tärkeiden asioiden pohittamiselle ja siten itsetuntemuksen ja tulevaisuuden suunnan vahvistumiselle. Retki on tärkeä kokemus itsessään, mutta se on myös väline nuoren kasvun ja kehityksen tukemisessa. Tavoitteena on synnyttää kokemuksia ja oppimista, jotka auttavat nuorta elämässä eteenpäin retken jälkeen.

Elämyspedagogiselle retkelle lähteminen on haaste paitsi nuorille myös ohjaajalle. Se pakottaa ohjaajan ulos tutuista ja turvallisista raameista ja haastaa häntä pohtimaan omia totuttuja ohjaamisen tapojaan.

Pystynkö hellittämään ohjaksista ja antamaan vastuuta nuorille?

Minkälaisessa roolissa tavallisesti olen suhteessa nuoriin ja mitä tunteita se minussa herättää, kun roolit muuttuvat?

Ohjaako toimintaani omat tavoitteeni ohjaajana vai nuorten tavoitteet ja tarpeet?

Pystynkö itse sietämään sitä epävarmuutta, joka syntyy, kun lähdetään luokkahuoneen tai toimiston turvasta luonnon muuttuviin olosuhteisiin?

Seikkailuun kuuluu oleellisena osana se, että sen lopputulos ei ole täysin ennakoitavissa. Jos jo etukäteen tiedettäisiin tarkalleen, mitä tulee tapahtumaan, kyseessä ei olisi seikkailu. Joskus luonnon olosuhteet ja ihmisten toiminta synnyttävät sellaisen retkikokemuksen, että kaikki ovat lähinnä helpottuneita, kun retki on ohi ja pääsee kotiin. Sekään ei kuitenkaan ole epäonnistunut retki, vaan erinomainen tilaisuus oppia uutta itsestään ja muista retken kokemusten reflektoinnin kautta. Kun ohjaaja tuntee ryhmänsä ja sen tarpeet ja tavoitteet, ei tarvita muuta kuin hieman paneutumista käytännön järjestelyihin sekä aimon rohkeutta ja päättäväisyyttä, niin retkikunta on valmis lähtöön! Luonto palkitsee kulkijansa joka kerta, tavalla tai toisella.

Jenny Turunen & Lotta Pyykkönen

Taiteen tekeminen luonnossa

Luontoretki, oli se sitten lyhyt piipahdus tai useamman päivän vaellus, on useimmille meistä siirtyminen pois arjen ympäristöstä. Kaupunkilaisille ero kotikadun ja metsäpolun välillä on suuri, mutta myös maalla asuessa retkelle lähteminen voi olla siirtyminen pois kodin ja arkiaskareiden piiristä. Luonnossa liikkuminen voi olla hyvin rutiininomaista, kuten joka päivä samanlaisena toistuva lenkki koiran kanssa, jolloin ajatukset kulkevat omia teitään, eikä kulkija erityisesti huomioi ympäristöään tai omaa suhdettaan siihen. Metsään, järvelle tai muuhun luonnonympäristöön menemisestä voi kuitenkin muodostua tai siitä voi tietoisesti tehdä, merkityksellisen siirtymän pois arkiajattelun kehistä. Se voi olla siirtymä kohti rauhoittumista ja itsetutkiskelua.

Luonnossa, poissa rakennetusta ympäristöstä oleminen, vaikuttaa myönteisesti ihmisen kokonaisvaltaiseen fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin sekä välittömästi että pitkällä aikavälillä. Jo viidentoista minuutin metsäkävely tuottaa fysiologisia vaikutuksia, kuten alentaa sykettä, verenpainetta ja stressihormonien tasoa sekä lisää sykevälivaihtelua (Gladwell ym. 2013, 3-4). Luonnossa oleminen ja liikkuminen tuottaa psykologista elpymistä, johon liittyy koetun stressin, ahdistuksen ja kielteisten tunteiden väheneminen, myönteisen tunteiden ja luovuuden lisääntyminen, keskittymiskyvyn paraneminen sekä kyky katsoa asioita uusista näkökulmista (Keniger ym. 2013, 917-918).

KUVA 1. SOI-hankkeen metsäretkellä otettiin omakuva sellaisessa paikassa ja sellaisella tavalla kuin jokainen halusi tulla kuvattavaksi. (Kuva: Lotta Santala)

Luonnossa saavutettu olotila ja mielentila voi olla otollinen taiteen tekemiselle. Taiteen tekemisen kautta voi myös jäsentää ja vahvistaa niitä ajatuksia, tunteita ja kokemuksia, joita luonnossa oleminen herättää. Luonto tuottaa moniaistillisia ja kokonaisvaltaisia elämyksiä, joita kannattaa työstää taiteeksi. Tehdyn taiteen avulla luontohetken voi palata ja muistuttaa mieleen koettuja asioita. Kuvataiteen tekeminen luonnossa luo tekijälle myös suhteen ympäristöön ja merkityksellistää sen paikan, jossa sitä tehdään (Cantell ym. 2020, 166).

Luonnossa voi tehdä taidetta lukuisilla eri tavoilla: luonnonmateriaaleja ja kiviä voi kerätä jokamiehenoikeuksien puitteissa ja käyttää niitä esimerkiksi erilaisten ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa olevien muotojen rakentamiseen, mandala-asetelmiin tai koruihin. Rantakalliota voi maalata vedellä ja järvenpohjan savea voi muotoilla. Luonnossa voi maalata tai tehdä kuvanveistoa mukana tuoduilla materiaaleilla, jolloin luonto taiteen tekemisen ympäristönä tuo oman lisänsä tekemisen prosessiin ja lopputulokseen.

Taiteen tekeminen ulkona, ilman seiniä ja pöytiä, voi olla uudella tavalla luovuutta vapauttava asia. Luonto on ainutlaatuinen ympäristö taiteen tekemiseen, sillä se tarjoaa rajattoman tilan, materiaalit ja pinnat, joita ei yleensä taiteen tekemisessä käytetä.

Tilallinen kokemus voi olla moninainen - ahdas, avaruudellinen ja kaikkea näiden väliltä. Tanssi, liike ja ääni voivat olla taiteellisen ilmaisun muotoja, joihin luonto ympäristönä houkuttelee. Luonnossa liikkuminen on itsessään kehollista, ja luonnon äänet, tuoksut, tuulen ja maan tuntu sekä metsän loputtomat visuaaliset yksityiskohdat herkistävät aisteja.

Myös valokuvaaminen on hyvä keino tuottaa taidetta. Valokuvaa voi käyttää ilmaisukeinona esimerkiksi omakuvien, muutokuvien tai luontokuvien välineenä sekä muilla tavoin tehdyn taiteen dokumentaatioon. Valokuvien avulla voi muistella kyseistä hetkeä ja luontokokemusta, teoksen tekemistä ja sitä miltä luonto näytti ja tuntui. Videokuvaaminen mahdollistaa liikkeen tallentamisen ja kuvaamisen. Luonnon ääniä voi tallentaa esimerkiksi puheilimella.

Taidetta voi tehdä myös yhdessä muiden kanssa. Luonnossa oleminen voi vaikuttaa ihmisten väliseen kanssakäymiseen lisäämällä vuorovaikutuksen määrää, madaltamalla hierarkioita ja lisäämällä empatiakykyä (Rogerson ym. 2016). Tästä syystä yhteisöllinen taiteen tekeminen voi saada luonnonympäristössä erilaisia ulottuvuuksia kuin rakennetussa ympäristössä.

Tekemisestä ei kuitenkaan saa jäädä luontoon jälkiä, paitsi jos siihen on maanomistajan lupa ja on tarkoitus tehdä pysyvä taideteos. Elävää luontoa ei saa vahingoittaa, eikä luontoon saa jättää mitään luonnolle vieraita tai haitallisia materiaaleja. Kansallispuistoissa, luonnon muistomerkeillä ja suosituilla retkeilyalueilla ei ole suotavaa ylipäättään muuttaa maisemaa voimakkaasti, vaikka materiaalit olisivatkin luonnosta. Esimerkiksi pirunpeltojen ja rakkakivikoiden järjestäminen torneiksi on herättänyt harmia retkeilyissä, jotka halusivat nauttia luonnosta mahdollisimman luonnontilaisena, ilman ihmisen kädenjälkeä.

Taiteen tekeminen luonnossa tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia ekologisten teemojen ja oman luontosuhteen tarkasteluun ja vahvistamiseen. Foster (2020, 171) kirjoittaa, että taiteen avulla voimme tarkastella kriittisesti omia käsityksiämme ympäristöstä. Esimerkiksi kuvaamalla tai keräämällä sellaisia luonnon elementtejä, joita itse arvostaa, voimme huomata, mikä meille on luonnossa erityisen tärkeää. Vastavasti voimme kerätä tai kuvata sellaisia asioita, joita pidämme itsestäänselvyyksinä ja tarkastella näitä eri näkökulmista kerättyjä tai kuvattuja elementtejä rinnakkain. Luonnossa tehty taide ja ympäristötaide voivat olla ympäristökasvatuksen muotoina jopa tehokkaampia kuin tiedon jakamiseen perustuva valistus, sillä taiteella on kyky herättää tunteita.

Luonnossa tehdyn taiteen yhtenä ominaisuutena on usein hetkellisyys ja katoavaisuus: teos on olemassa sille annettussa muodossaan vain hetken, kunnes luonnon voimat, kuten tuuli, sade ja maatuminen, palauttavat sen taas osaksi ympäröivää luontoa ja sen prosesseja. Erilaisille luonnonmateriaaleilla kuten kivillä ja ruohonkorsilla on erilainen suhde aikaan, ja luonto tarjoaa maaperää sen pohtimiseen, kuinka lyhyt ihmiselämä on suhteessa luonnon näennäiseen ikisuuteen. Naukkarinen (2003, 82) toteaa, että ympäristöön tehty taide virittelee ajattelemaan ajallista jatkumoa ja ajan kulkua eli muutosta. Tämä Naukkarisen näkemys voidaan kytkeä yksilön oman elämäntilanteen ja siihen liittyvien muutosten pohdintaan.

Kuva: Outi Peippo

Taiteen tekemistä luonnossa voidaan käyttää ohjaustyön menetelmänä todella monenlaisien ihmisryhmien kanssa ja monenlaisiin tarpeisiin. Koska luonnossa olemissa on kokonaisvaltaisesti terapeuttisia vaikutuksia ja se usein helpottaa ihmisten välistä vuorovaikutusta madaltamalla raja-aitoja, voidaan luontoon menemisellä tuoda taiteen tekemisen tilanteeseen ja prosessiin sellaisia elementtejä, jotka eivät sisätiloissa samalla tavalla onnistu. Taiteen tekeminen luonnossa tarjoaa mahdollisuuksia esimerkiksi oman persoonan, elämän ja tulevaisuuden toiveiden tarkasteluun. Erilaisien luonnonmateriaalien ominaisuuksia (kova, pehmeä, taipuisa, vanha, hauras, eri värit) voidaan rinnastaa ihmiselämän ominaisuuksiin ja käyttää niitä sellaisten ajatusten, tunteiden ja toiveiden kuvailuun, joita voi olla vaikea kuvata sanallisesti. Valokuvatut omakuvat erilaisissa luonnon maisemissa ja paikoissa voivat toimia tärkeänä kehyksenä niille asioille, joita haluaa itsestään kertoa. Pehmeällä aurinkoisella sammalmättäällä tai myrskyisellä järvellä otettu kuva välittää hyvin erilaisen tunteen ja kokemuksen.

Taideteoksen tekeminen ja sen näyttäminen muille antaa mahdollisuuden nähdä tullen kokemukseen sekä ajatusten ja tunteiden jakamiseen. Kun taiteen tekemistä hyödynnetään ohjauksessa, prosessi on aina merkityksellisempi kuin lopputulos.

Tarkoituksena ei ole tuottaa mahdollisimman "hienoa" taideteosta, vaan hyödyntää tekemisen tuottamia kokemuksia itseilmaisun ja itsetutkiskelun välineinä. Taiteen kautta voi ilmaista ajatuksia ja tunteita ja tekemisen prosessi myös muovaa niitä. Prosessi saattaa tuottaa jotain ennalta-arvaamatonta. Ohjauksessa on oleellista päästä yhteisen reflektoinnin ja kysymysten kautta käsiksi näihin taiteen tekijän sisäisiin kokemuksiin.

Lähteet

Cantell, H., Aarnio-Linnavuori, E. & Tani, S. 2020. Ympäristökasvatus: kestävän tulevaisuuden käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Foster, K. 2020. Taiteella kohti ympäristöviisautta. Teoksessa Cantell, H., Aarnio-Linnavuori, E. & Tani, S. Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 170-172.

Gladwell, V., Brown, D., Wood, C., Sandercock, G. & Barton, J. 2013. The Great Outdoors: How a Green Exercise Environment Can Benefit All. *Extreme Physiology & Medicine*. Vol. 2(1). Viitattu 11.4.2023. Saatavissa <https://doi.org/10.1186/2046-7648-2-3>

Keniger, L., Gaston, K., Irvine, K., & Fuller, R. 2013. What are the Benefits of Interacting with Nature? *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Vol. 10(3), 913–935. Viitattu 11.4.2023. Saatavissa <https://doi.org/10.3390/ijerph10030913>

Naukarinen, O. 2003. Ympäristön taide. [Helsinki]: Taideteollinen korkeakoulu.

Rogerson, M., Gladwell, V. F., Gallagher, D., J. & Barton, J. L. 2016. Influences of Green Outdoors versus Indoors Environmental Settings on Psychological and Social Outcomes of Controlled Exercise. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Vol. 13(4), 363. Viitattu 11.4. 2023. Saatavissa <https://doi.org/10.3390/ijerph13040363>

Lotta Pyykkönen & Merja Heiskanen

Kuvataiteen

hyödyntäminen ohjauksessa

Kuvataidetta voi käyttää apuna erilaisissa ohjaustilanteissa ja siinä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Siitä voi esimerkiksi hyödyntää tilanteessa, jossa kohdattava ihminen ei pysty tai ei halua ilmaista asioita verbaalisesti. Kuvataidetta voi myös käyttää jäsentämässä laajoja ja henkilökohtaisia asioita ymmärrettävään järjestykseen tai olla opiskelijan omia ajatuksia avaava visuaalinen keino. Siitä on apua myös silloin, kun ohjaustilanne ei etene tai tilanne vaatii syventymistä ja rauhoittumista. Känkäsen (2013, 12) mukaan taide tarjoaa symbolisen etäisyyden käsiteltävään asiaan ja antaa mahdollisuuden vapaaseen itseilmaisuun.

Kouluissa ohjaaminen ja siinä tapahtuva vuorovaikutus perustuu lähtökohtaisesti puhumiseen, lukemiseen ja kirjoittamiseen. Monet nuoret hyötyisivät visuaalisesta ilmaisusta puhumisen ja kirjoittamisen rinnalla. Kommunikaatioon liittyvät haasteet ovat itsessään yksi keskeinen tekijä, joka liittyy nuoruuden sosioemotionaalisiin ongelmiin (Koistinen 2020). Valmiiden kuvien käyttäminen tai taiteen tekeminen voi olla myös apukeino suulliseen kommunikointiin nuorten kanssa. Lisäksi taide on kommunikointia itsessään. Kuva voi näyttää sellaisia asioita, jotka voivat jäädä perinteisessä ohjaustilanteessa piiloon. Kuva vihjaa jostakin asiantilasta, kuten Kiilakoski & Tervahartiala (2015, 38) kirjoittavat.

Taiteen käyttäminen ohjauksen apuna on helpompaa kuin miltä se aluksi voi tuntua. Ohjaajan tehtävä on määritellä taiteen tekemiselle näkökulma ja huomata ne tilanteet, jolloin taiteesta voisi olla hyötyä ohjaustilanteen kannalta. Opettamisen lähtökohtana ovat usein myös suoritettavat tehtävät. Taiteen tekemistä ei tulisi kuitenkaan ajatella pelkästään tällaisena suoritettavana ja palautettavana tehtävänä, vaan ohjaajan tulisi luoda myös mahdollisuus reflektivoivaan keskusteluun. Hyvä lähestymistapa keskusteluun on esittää avaavia kysymyksiä tehdystä taiteesta. Ohjaajan ei tarvitse tulkita kuvia opiskelijan puolesta, vaan hänen on laskeuduttava ei-tietämisen tilaan. Opiskelija itse määrittelee merkitykset, joita hän tehtyyn taiteeseen liittää. Tärkeää on myös se, että ohjaaja kunnioittaa opiskelijan osallisuutta. Opiskelija osallistuu keskusteluun sellaisella panostuksella, kuin hän itse kokee tärkeäksi. Tällöin taide voi aidosti toimia vuorovaikutuksen rakentamisen keinona. Hanna Koistinen (2020) kirjoittaa, että taide voi esimerkiksi olla tapa kohdata nepsy-nuori ilman, että arkielämän konventionaaliset tavat määrittelevät vuorovaikutustilannetta sekä saada nuoren osaaminen käyttöön ja näkyväksi.

Taiteen tekemisen näkökulmaksi on hyvä määritellä joku käsiteltävään aiheeseen liittyvä yleinen kysymys. Esimerkiksi oppilaan ohjauksessa käsiteltävät asiat voivat koskea nuorten elämässä olevia haasteita tai tulevaisuuden toiveita. Tällaiset asiat ovat usein tiedostamattomia ja siksi niiden sanoittaminen on haasteellista. Toiveet tulevasta työurasta ja omista voimavaroista ovat usein myös opiskelumotivaatioon vaikuttavia asioita. Kuvataiteellisin keinoin tällaisia asioita voidaan tuoda tietoisuuteen. Taiteen keinoin

asioita voidaan jäsenellä ja niistä voidaan keskustella. Tällaisessa kuvien mahdollistamasta työskentelystä opettaja voi saada sellaista tietoa opiskelijoiden henkilökohtaisista ajatuksista ja tarpeista, jota esimerkiksi opiskelijapalautteen kautta on vaikea saada.

Kuvataidetta voi käyttää sekä ryhmä- että yksilöllisessä ohjauksessa. Taidetta voi käyttää suunnitellusti jonkun asian työstämiseen tai vastaavasti spontaanisti, esimerkiksi kaksin opiskelijan kanssa. Taiteen tekemisen välineet voivat tällaisia tilanteista varten olla käden ulottuvilla, jotta ne voi ottaa helposti käyttöön. Taiteen tekemisestä voi olla apua esimerkiksi silloin, kun nuori on sulkeutunut. Taide voi olla keino tilanteen avaamiseen. Pienryhmissä tehty taide mahdollistaa vastaavasti ryhmässä jaetut keskustelut ja yhteisöllisen kokemuksen

yhteisessä taiteen tekemisessä. Jokainen voi tehdä myös omaa taidetta, josta sitten keskustellaan yhdessä koko ryhmän kanssa. Vertaiskokemusten jakaminen ja samassa tilanteessa olevien kanssa mahdollistaa opiskelijalle tunteen, ettei ole yksin käsiteltävän aiheen kanssa.

Kun taidetta käytetään ohjauksessa, kyse ei ole kuvan tekemiseen liittyvien taitojen opettamisesta, kuten kuvataideopetuksesta. Kyse on luovasta toiminnassa itsessään ja sen synnyttämistä oivalluksista. Taide on tekijälleen keino käsitellä jotakin asiaa. Luovuutta edistämällä voidaan puolestaan auttaa ajattelemaan uudella tavalla ja parantaa toimintakykyä. Taiteen tekemisen laatu tai esteettisesti toimiva lopputulos ei ole sen tekemisen päämäärä.

KUVA 1. Maalaamisessa voi käyttää akryylivärejä, jotka mahdollistavat vesivärimäisen työskentelyn. Värit kuivuvat nopeasti ja kuivan värin päälle voi maalata ja piirtää. Paperiksi kannattaa hankkia vesivärimaalamiseen tarkoitettua laatua. (Kuva: Lotta Pyykkönen)

Sulkevat ja avaavat tehtävät - kuvataiteen käyttökeinot ohjauksessa

Taide voi olla suojaava, välittävä ja vapauttava keino mielessä olevien asioiden käsittelyyn. Yksi tärkeä piirre kuvan käyttämisessä on sen etäännyttävä rooli ohjaustilanteessa. (Känkänen 2013, 12, 99.) Känkänen (2013, 99) kuvaa tätä metaforiseksi suojaksi, jossa asiaa käsitellään kuvan avulla epäsuorasti. Tässä yhteydessä taiteen käyttämistä jäsennellään avaavien ja sulkevien näkökulmien mukaan. Näkökulmat ovat tämän artikkelin kirjoittajien tapa jäsentää kuvataiteen käyttökeinoja ohjauksessa.

Erilaisia valmiita kuvakortteja käytetään yleisesti sosiaalisissa tilanteissa tutustumisen keinona ja luomaan yhteishenkeä osallistujien välille. Ne ovat hyviä ajatusten avaamiseen. Korttien avulla voidaan myös puhua etäännytetysti jostakin tärkeästä asiasta, kuten tunteista, tavoitteista ja haasteista. Kuvakortteina voi käyttää valmiita kortteja tai niitä voi tehdä itse. Kortit voi ottaa käyttöön, kun tarvitaan tilaa ja rauhaa jonkun asian käsittelyyn niin, että itse asia ei ole keskiössä. Keskustelussa osallistujan ei myöskään itse tarvitse olla suoraan katselun kohteena, vaan muiden huomio kiinnittyy kuvaan, jonka hän on valinnut.

Korttien käyttö perustuu ohjaan esittämään aiheeseen tai kysymykseen, jonka perusteella opiskelija valitsee kortin. Kortin kuva vastaa opiskelijan mielessä jollakin tapaa esitettyyn aiheeseen. Opiskelija valitsema kuva sisältää toisin sanoen jotakin sellaista visuaalista informaatiota, joka kertoo hänelle itselleen aiheesta. Kun kuvasta keskustellaan, hän voi kortin avulla etäännytetysti ilmaista ajatuksiaan puhumatta aiheesta suoraan.

KUVA 2. Kuvassa on tilanne, jossa keskustellaan osallistujan valitsemasta kuvasta, jonka hän on ottanut pöydältä annetun kysymyksen perusteella. (Kuva: Lotta Pyykkönen)

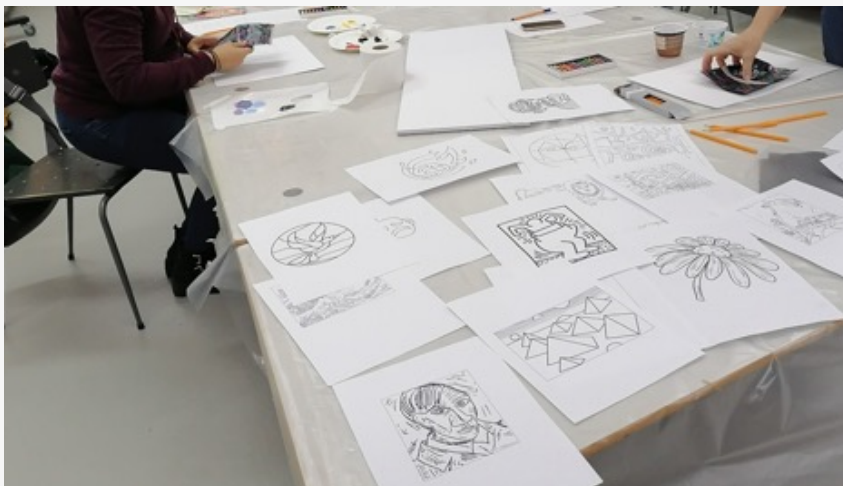

KUVA 3. Opiskelija sommittelee pujottamia korukiviä alustalle. (Kuva: Outi Peippo)

SOI-hankkeessa korttien avulla keskusteltiin esimerkiksi omista vahvuuksista, tunteista sekä omaa elämää ohjaavista arvoista.

Sulkevia tehtäviä voi käyttää rentoutumisen keinona - esimerkiksi koe- tai esiintymislanteiden jännityksen helpottamiseen. Ne auttavat, kun mieli on levoton. Opiskelija voi niitä tehdessään vetäytyä omaan maailmaansa. Sulkevat tehtävät ohjaavat keskittymään ja rauhoittumaan, koska niissä on selkeä rakenne. Esimerkiksi värituskuvan värittäminen, korukivien ja helmien pujottelu naruun tai vastaavasti latominen alustaan ovat hyviä sulkevia tehtäviä, koska niiden tekemiseen on syvennyttävä. Syventyminen ei kuitenkaan vaadi tekemisen sisällön pohdintaa.

Sulkevat tehtävät sopivat erityisesti yksilöohjaukseen. Tällaisten tehtävien äärellä refleктоivan keskustelun voi jättää ajankohtaan, jolloin stressaava tilanne on jo ohi. Tehty taide voi toimia menneen tilanteen reflektion lähtökohtana. Myös koko ryhmän voi rahoittaa, ja ryhmän keskittymiskykyä parantaa antamalla ajallisesti rajattu sulkeva tehtävä. Värittämiseen voidaan keskittyä esimerkiksi 10-15 minuuttia.

KUVA 4. Sulkeissa tehtävissä on selkeä ja valmis rakenne, jota noudatetaan. Värittäminen on hyvä mielen rahoittamisen keino. (Kuva: Lotta Pyykkönen)

Taiteen avaava luonne on luovassa toiminnassa itsessään tai jonkun asian sisällöllisessä avaamisessa. Kuvakorttien tai muiden valmiiden kuvien yhteydessä joku muu on visualisoinut jonkin itselle tärkeän ajatuksen tai tunteen. Kun taidetta tekee itse, kuvat saavat henkilökohtaisen luonteen. Taiteen tekeminen tukee vaikeasti lähestyttävien asioiden ja ilmiöiden käsittelemistä, siksi taiteella voi avata näitä asioita. Taiteen avulla voi tunnistaa ja jäsenellä omia ajatuksiaan sekä kuvitella omaa tulevaisuutta. Näin taiteen tekeminen toimii itseymmärryksen apuna.

Taidetta voi käyttää myös kuvallisena muistiinpanona. SOI-hankkeessa kokeiltiin taidepäiväkirjan tekemistä, jossa ohjaajat pohtivat omaa päivän kulkua ja ohjaajuutta. Tavoitteena oli pohtia, miten päivään liittyviä tapahtumia ja tunteita voisi kuvata käyttämällä erilaisia viivoja, pisteitä, muotoja, materiaaleja ja värejä. Taidepäiväkirja sopii myös hyvin oppimispäiväkirjan tekotavaksi. Kuva kertoo usein kiteytetysti jostakin tärkeästä asiasta. Myös erilaiset päivään tai oppimistilanteeseen liitetyt muistilaput, tarrat tai esimerkiksi pääsyliput palauttavat tilanteen uudelleen mieleen.

Hankkeessa maalattiin myös oman elämän värit. Värit maalattiin suhteessa nykyiseen elämäntilanteeseen, lähitulevaisuuteen ja toiveiden mukaiseen tulevaisuuteen. Tavoitteena oli, että jokainen pohtisi maalatessaan, miten värit kuvastavat näitä erilaisia ajallisia ulottuvuuksia suhteessa omaan elämään. Samantyyppinen avaava tehtävä oli nuorien kanssa tehty elämänpolku, jossa kuvattiin omia haaveita tulevaisuuden suhteen. Jokainen myös kertoi tekemästään elämänpolusta haluamallaan tavalla. Muut osallistujat saivat esittää kysymyksiä tehdystä kuvasta.

KUVA 5. Maalauksista on työstetty itselle annettavia kortteja, joille muut ovat kirjoittaneet kannustavia kommentteja. (Kuva: Lotta Pyykkönen)

Taiteen avaava luonne on myös sen tekemisessä itsessään. Tällaisissa avaaavissa tehtävissä luovutaan kokonaan tekemisen hallitsemisesta. Esimerkiksi kun maalataan juoksevilla väreillä määrälle paperille, ei voida kontrolloida tekemisen prosessia ja työskentelyn lopputulosta. Värit lähtevät hallitsemattomasti liikkeelle muodostaen ennalta arvaamattomia kuvioita sekä sekoittaen uusia värejä maalauksen vieressä oleviin väreihin. Työ tavallaan valmistuu ilman yrittämistä. Mieli avautuu vapaan maalaamisen avulla uusille näkökulmille ja ajatuksille. Reflektioiva keskustelu taiteesta voi koskea sitä, miltä hallitsemattomuus tuntui. Kuivunutta maalausta voi myös jatkaa työstämällä sen itselle annettavaksi kortiksi. Maalauksesta voi leikata mieleisen osan ajatuksella, että se antaa itselle voimia ja rohkaisua. Yhteisen reflektion voi korttien yhteydessä toteuttaa niin, että jokainen tutustuu toisten tekemiseen kortteihin ja kirjoittaa heille kannustavia kommentteja kortin vierelle asetulle paperille.

Taiteen käyttämisen edellytykset

Taiteen käyttäminen koulu maailmassa edellyttää ymmärrystä ja näkemystä taidelähetoisen toiminnan merkityksestä opiskelijoille ja opettajille. Taiteen käyttämiseen kuuluva kiireettömyys, ennakoimattomuus ja vapaus omaan ilmaisuun vuorovaikutteisissa ilmapiiirissä törmää väistämättä koulumaailman normeihin, joissa oppituntien sisältö, pituus ja tavoitteet on jo ennalta määrätty ja aikataulutettu. Opettajien tueksi tarvitaan tilaa ja aikaa.

Kouluissa roolit ovat yleensä normatiivisia ja sisältävät valta-asetelmia. Valta ajatellaan yleensä ylhäältä alaspäin toimivaksi. SOI-hankkeessa on myös mietitty, voiko opettaja koulumaailmassa asettua ohjattavien kanssa tasa-arvoiseen suhteeseen ja olla osaamaton tai tietämätön. Opettajalta odotetaan usein asioiden tuntemusta ja vastauksia. Taiteen tekeminen on keino kohtaamiseen, jossa ei ole oikeita vastauksia. Kantonen & Karttunen (2021, 10) kirjoittavat, että taiteen tekemiselle voidaan asettaa tavoitteita, mutta lopputulosta ja vaikutusta ei voi ennakoita. Tekemisen reflektointi on keino tulla tietoiseksi omista valinnoista ja arvoista.

Taiteen tekeminen voi myös näyttää ulkopuoliselle tuloksettomalta – sellaiselta, joka ei liity oppimiseen ja uuden tiedon omaksumiseen. Taiteen tekemisessä käsiteltävä asia ja henkilökohtaisuus sekoittuvat kuitenkin mielekkäässä suhteessa ja oppimiseen perustuvan muistijäljen syntyminen on mahdollista. Toisaalta rajoista vapaa ajattelu, jossa kaiken ei tarvitsen perustua todellisuuteen tai tuloksiin, on juuri taiteen tekemisen ja luovan toiminnan mahdollisuus. Nivala ja Rynnänen (2019, 215) kirjoittavat, että tärkeintä on luovaprosessi itsessään ja se, mitä se tuo mukanaan. Tärkeää on myös elämykset ja ilo. Taiteen tekemisellä voi myös olla esteettistä arvoa, joka voi tuottaa mielihyvää.

Tässä artikkelissa esitetyt taiteen käyttökei-not perustuvat ajatukseen, että myös ohjaaja osallistuu taiteen tekemiseen. Myös ohjaaja reflektoi omia ajatuksiaan taiteen äärellä yhdessä opiskelijoiden kanssa. Hän ei ole taiteen tekemisessä ulkopuolinen tarkkailija, joka tarkastelee opiskelijoiden aktiivisuutta tai arvioi suorituksia. Taide luo etäisyyden ja kontekstin asioille, joiden ilmaisu voi olla vaikeaa koulutusorganisaatiossa, jossa kyse on ihmisten välisistä institutionaalisista suhteista.

Lähteet

Kantonen, L. & Karttunen, S. 2021. Yhteisötaiteen etiikka - kirjoituksia vastuusta, vallasta ja vapaudesta. Teoksessa Kantonen, L. & Karttunen, S. (toim.). Yhteisötaiteen etiikka: Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle. Viitattu 23.3.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-038-6>

Kiilakoski, T. & Tervahartiala, M. 2015. Taiteen osallisuus, osallisuuden taide – Tulkintoja taidelähtöisten menetelmien käytöstä koulussa. Sosiaalipedagoginen Aikakauskirja, 16, 31–67. <https://doi.org/10.30675/sa.122645>. Viitattu 13.3.2023. Saatavissa <https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/122645/72989>

Koistinen, H. 2020. Taide tuen ja nuorten kohtaamisen keinona. Viitattu 13.3.2023. Saatavissa <https://blogs.uef.fi/jatkuvaoppiminen/2020/11/05/taide-tuen-ja-nuorten-kohtaamisen-keinona/>

Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa –kohti tilaa ja kokemusta. Helsinki: THL. Viitattu 13.3.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-911-4>

Nivala, E. & Rynnänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti ihmillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Kuva: Jenny Turunen

Erja Levikari

Ympäristötaiidepaja

sosiokulttuurisen ohjaamisen
ja innostamisen välineenä

Osana hankkeen nuorten pilottia toteutettu ryhmämuotoinen ympäristötaiidepaja hyödynsi taide- ja luontolähtöisyyttä. Työpajaan osallistui Joutsenon opiston kuvataiteen- ja psykologian opiskelijoita. Kurssi kuului kolme lähitapaamiskertaa Joutsenon

opistolla sekä ryhmäläisten itsenäistä työskentelyä ympäristötaiideoksen parissa. Kaikkinensa ryhmä oli 16 henkilön vahvuinen, joka työstövaiheessa jakaantui 2-5 hengen pienryhmiksi. Kurssin pedagogisina tavoitteina olivat mm. toiminnallisuus, hyvinvointi, osallisuus ja innostuminen. Ryhmätyöskentelyn positiivisina vaikutuksina toteutuivat ryhmäytyminen, osallisuus ja aktiivinen toimijuus. Toteutetuilla ympäristötaiideoksilla ei ollut erillistä taiteellista vaatimustasoa ja palautteissa haettiin hyväksyvää otetta ja kannustusta. Teosten toteutuksessa pystyi kehittämään oman ja ryhmän ilmaisen löytymistä sekä tekemään valintoja materiaaleista ja työtavoista. Kurs-

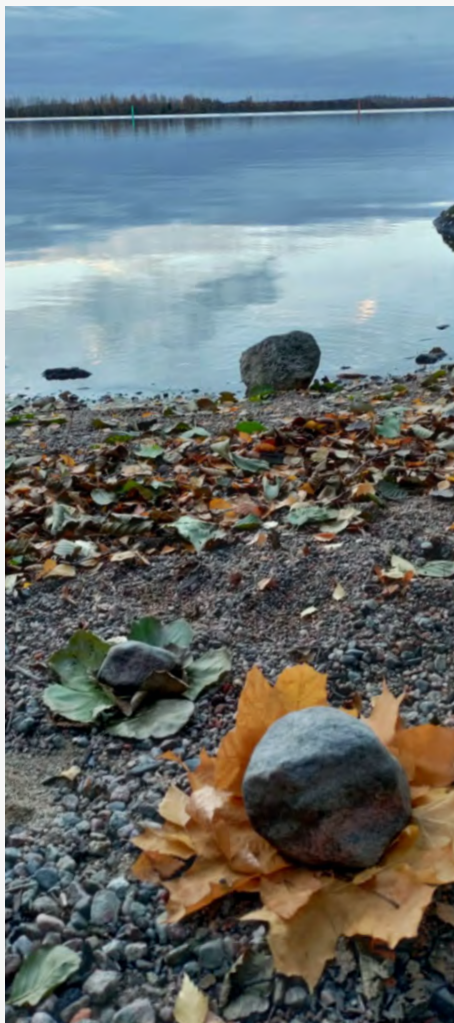
silla toteutetut luennot ja oppimateriaalit tutustuttivat ryhmäläisiä syvemmin ympäristötaiiteeseen yhtenä taiteen ja ilmaisen alalajina.

Henkilökohtaisena ohjaamisen tavoitteenani oli mm. osallisuuden kokemuksen tukeminen ja osallistujien innostaminen. Osallisuuden kokemuksella luodaan sitoutuneisuutta (Ruokonen 2022). Ohjaajana pyrin osallistumaan yhteiseen tekemiseen ja luomaan vuorovaikutteisesti innostunutta ilmapiiriä. Tehtävänannossa ryhmäläisillä oli runsaasti valinnan ja vaikuttamisen mahdollisuuksia, joka myös tukee osallisuuden tunnetta. (Lehto 2022).

Ympäristötaidepaja osallistajana

Kurssi aloitettiin luennolla ympäristötaiteesta ja sen monipuolisista toteutustavoista. Aihe ei ollut kaikille entuudestaan tuttu, joten esityksessä näytettiin paljon esimerkkejä eri taiteilijoiden teoksista. Esityksessä käytiin läpi myös jokamiehenoikeuksia ja toteutuspaikkana toimineen Joutsenon opiston alueen rajat. Ensimmäinen yhteinen tehtävä toteutettiin ulkona, ja sen tarkoituksena oli esittäytyminen luonnonmateriaalien kautta. Toinen lämmittelytehtävä ympäristötaiteen aiheeseen oli valokuvaustehtävä, jossa kuvattiin omaa luontosuhdetta. Kuvauspaikkana toimi opiston lähiympäristö. Valokuvat katsottiin yhdessä ryhmän kanssa läpi. Niistä ja omasta luontosuhteesta sai kertoa sen verran mitä halusi.

Yhteisten tehtävien jälkeen käytiin läpi tehtävänanto ympäristötäideteoksen toteuttamiseksi. Tehtävänantona oli toteuttaa 2–5 hengen ryhmissä opiston alueelle ympäristötäideteos pääosin luonnonmateriaaleja käyttäen. Teoksen koko oli vapaa ja se sai olla väliaikainen tai pysyvämpi. Prosessista ja lopputuloksesta otettiin valokuvia. Ryhmät muodostuivat yhteisesti sopimalla ja yllättävänkin helposti. Toisella tapaamiskerralla ryhmäläiset esittelivät luonnoksia ja teosten toteutuspaikkoja. Osa oli myös jo aloittanut työskentelyn. Kävimme keskustelua mahdollisista toteutustavoista ja tiettyjen materiaalien korvaamisesta luonnonmateriaaleilla.

Kuva 1. Kurssilla toteutettu ympäristötäideteos, jota lähdettiin laajentamaan yhdessä ryhmän kanssa. Kuvassa järven rannalle aseteltu "kukka", joka on tehty kivistä ja lehdistä. (Kuva: Eija Levikari)

Kuva 2. Ympäristötäideteos "Rauhan kyynel", joka on tehty työstämällä lehtiä, jäkälää ja muita luonnonmateriaaleja kyynelen muotoon teosta tukevien puukeppien ympärille. (Kuva: Eija Levikari)

Tunteja edelsi hankkeen tuottama taidewebinaari, jossa ympäristötaiteilija Antti Laitinen esitteli teoksiaan. Kolmannella tapaamiskerralla koko ryhmä kiersi ulkona katsomassa valmiit teokset ja sai kommentoida ja kysyä niistä. Katselmuksen lopuksi kaikki saivat osallistua viimeisenä esitellyn teoksen laajentamiseen asettelemalla rannalle värikkäitä lehtiä kivien alle "kukiksi". Kurssin lopuksi osallistujilta kerättiin vielä palautetta kurssista.

Ryhmätyöskentely edesauttoi ryhmäytymistä ja yhteisöllisyyttä. Yhteistyö ja työskentelyn jakaminen sujui ryhmäläisiltä hyvin, vaikka kaikki osallistujat eivät päässeet joka kerta paikalle. Osa ryhmäläisistä asui opiston asuntolassa ja he työskentelivät myös vapaa-ajallaan. Ulkona työskentely sujui myös luontevasti. Opiston alue ja lähiympäristö tulivat tutummiksi ja ympäristötietous lisääntyi materiaalivalintoja yhdessä pohtimalla. Osa ryhmäläisistä pohti syvemmin myös omaa luontosuhdettaan. Kurssin vastaanotto oli innostunutta ja avointa. Luonnonmateriaalien työstämistä kuvailtiin mm. hauskaksi, inspiroivaksi, kiinnostavaksi, haastavaksi ja kivaksi. Palautteiden mukaan kurssista jäi lämmin fiilis.

Pohdinta

Suuri osa kurssille asetetuista tavoitteista saavutettiin. Toimijuus ja osallisuus toteutuivat ryhmätyöskentelyn kautta. Ryhmään kuulumisen tunne, sosiaalisuus ja yhdessäolon kokemus vahvistui työpajan aikana. Tehtävänannot edistivät toisiin ryhmäläisiin tutustumista, muille esittäytymistä, itseilmaisua, kantaaottavuutta ja valintojen tekemistä yksin sekä ryhmässä. Hyvinvointia haettiin ulkona työskentelyn ja lähiympäristöön tutustumisen kautta. Sateisista säistä huolimatta ryhmäläiset olivat pääosin tyytyväisiä ulkona työskentelyyn. Ryhmäläiset pääsivät myös oppimaan uutta ympäristötaiteen teoriasta järjestettyjen luentojen kautta. Opiston ulkopuolelta tullut ohjaaja ja arkisesta sisätyöskentelystä poikkeava työtapa koettiin inspiroivana.

Ohjaajana pyrin hyödyntämään pedagogisia vahvuksiani innostajana, kannustajana ja positiivisen palautteen antajana. Taide voidaan kokea voimavarana ja sen kautta nähdäksi tuleminen voi olla positiivinen ja merkityksellinen kokemus, joka vahvistaa osaamisen ja pystyvyyden tunnetta. Taiteella on myös vahva asema itseilmaisun välineenä ja luonto ja ulkona luonnonmateriaaleilla työskentely vahvistaa omaa luontosuhdetta ja materiaalituntemusta.

Lähteet

Lehto, S. 2022. Osallisuuden tukeminen harrastusympäristössä.

Pedagogisen toiminnan perusteet lasten ja nuorten harrastustoiminnassa. Esitys 12.9.2022.

Opetushallitus. 2017. Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Ruokonen, I. 2022. Ohjaajan pedagoginen toiminta oppivan ja hyvinvoivan lapsen ja nuoren harrastusta tukemassa. Pedagogisen toiminnan perusteet lasten ja nuorten harrastustoiminnassa. Esitys 12.9.2022.

Vappu Myllärinen

Hetken koru

työpajat nuorille

Työpajan kuvaus:

tarkoituksena on lievittää stressiä ja saada osallistuja unohtamaan hetkeksi kiire ja suorittaminen. Pysähdytään taiteen tekemisen äärelle, annetaan luovan ajattelun virrata ja leikitellään materiaaleilla. Sommitellaan ja kootaan luonnosta kerätyt materiaalit valmiiseen korupohjaan. Käytössä on myös työpajaa varten hankittuja rummutettuja kivisiruhelmiä ja puupaloja.

Työpajan toteuttaja lappeenrantalainen korutaiteeseen erikoistunut Sirja Knaapi kuvaa, että aluksi osallistujat olivat jännittyneitä, mutta vähitellen innostuivat ja vapautuivat materiaalien pariin. Toteutustapa oli kaikille helppo, mutta korujen valmistaminen ja monien materiaalien käyttö oli heille uutta.

Teokset sommiteltiin valmiiseen korupohjaan ja osa rakensi materiaaleista omanlaisen teoksen. Valmiista teoksista rakentui heidän omannäköisiensä maailmoja, joissa he olivat käyttäneet materiaaleja ennakkoluulottomasti.

Valmis pohja oli monelle liian suuri koruksi ja sitä oli vaikea kuvitella päälle puettavaksi. Pääosin kursseille osallistujat olivat innokkaita osallistumaan, kokeilemaan ja leikkiään materiaaleilla, toiset olivat hiljaisempia ja tarvitsivat enemmän kannustusta ja tukea. Palautteessa kerrottiin, että kurssi oli erilaista ja mukavaa vaihtelua opiskelun rinnalle.

Kuva 1. Kuvassa korutyöpajassa työstettyjä koruja. Materiaaleina käytetty erivärisiä korukiviä sekä luonnonmateriaaleja pujotettuna lankaan tai aseteltuna puupohjalle. (Kuva: Lotta Pyykkönen)

Taidelähtöinen toiminta

kuvataiteen näkökulmasta

- alustus diasarjaan

Nykyään puhutaan paljon siitä, miten luova toiminta voi lisätä osallisuuden kokemuksia ja sitä kautta hyvinvointia. Joskus osallistujan kokemus voi kuitenkin rajoittua pelkästään fyysiseen läsnäoloon, jolloin toiminta onkin lisännyt osattomuuden ja ulkopuolisuuden tunnetta. Mutta mitä osallisuus parhaimmillaan tarkoittaa? Anna-Maria Isolan (Taide-
tutka 2022) mukaan luova toiminta ylläpitää ja vahvistaa osallisuuden kokemusta silloin, kun se vastaa osallisen tarpeisiin, ja kun osallinen saa itse päättää ja säädellä toimintaan osallistumista.

Filosofi Hegelin näkemys on, että ihmisen on oltava ensin arvokas muiden silmissä voidakseen olla sitä omissa silmissä. Mielestäni tämä näkemys on luovan toiminnan ohjauksen ydintä, jossa osallistuja saa arvostavan kohtaamisen kokemuksen. Taidelähtöiseen toimintaan ei siis riitä, että annetaan paperia, värejä ja aihe.

On luotava myös puitteet, jossa osallistuja kokee merkityksellisyyttä, nähdyksi ja kuulluksi tulemista sekä vaikuttamisen mahdollisuuksia

Osallisuus omassa elämässä on ennen kaikkea sitä, että voi elää kultuna, nähtynä, arvostettuna, ymmärrettyinä ja merkityksellisenä osana erilaisia suhteita, ryhmiä ja yhteisöjä. Toiminnan ohjaaja on kannattelijana, keskustelijana sekä vastaanottajana sen lyhyen ajan, jonka yhteinen toiminta kestää.

Diaesitykseen olen koontanut taidelähtöisen toiminnan perusasioita, jotka on hyvä huomioida toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Toivon, että näiden dioiden myötä lukijassa syntyy innoitusta ja omia ideoita toteuttaa taidelähtöistä toimintaa. Jo lyhytkin hetki luovan toiminnan mahdollistajana ja rinnalla kulkijana voi auttaa osallistujaa eteenpäin!

Diaesitys löytyy julkaisusta liitteenä

Lähteet:

Isola Anna-Mari. 2022. Osallisuuden kokemukset kulttuurihyvinvointityön tavoitteena. Viitattu 12.4.2023. Saatavissa: <https://taidetutka.fi/2022/osallisuuden-kokemukset-kulttuurihyvinvointityon-tavoitteena/>

Muistilista

luontoretken suunnitteluun

Jotta ohjaustyön toteuttaminen luontoympäristöissä on mahdollisimman sujuvaa ja antoisaa, kannattaa retken käytännön asioiden läpikäymiseen ja valmisteluun käyttää aikaa ennen retkeä. Koska tavoitteena on toteuttaa elämyspedagogisiin periaatteisiin pohjautuvaa luontotoimintaa, ei ole tarkoituksena, että ohjaaja suunnittelisi kaiken etukäteen. Jätä ryhmäläisille mahdollisimman paljon tilaa heidän omalle aktiivisuudelleen ja päätöksenteolle! Ohjaajana olet kuitenkin aina vastuussa retken turvallisesta toteuttamisesta ja siksi on tärkeää luoda toteuttamiskelpoiset raamit, joiden sisällä ryhmäläiset voivat tehdä valintoja.

Alla on listattuna käytännön järjestelyihin ja turvallisuuteen liittyviä seikkoja, jotka on otettava luontotoiminnassa huomioon. Parin tunnin laavuretki ei vaadi yhtä perusteellista suunnittelua kuin viikon vaellus, mutta vastuullisesti toimiva ohjaaja käy mahdollisiin ongelmatilanteisiin varautumisen aina läpi ennen kuin lähtee ryhmän kanssa retkelle. Sovella siis tästä listasta itsellesi oleellisia kohtia, ja lähde rohkeasti toteuttamaan luontolähtöistä ohjaamista!

Kuva: Outi Peippo

Retkikohde ja reitti

Valitse retkikohteen haastavuus ja suunnittele päivän aikana kuljettavat matkat aina ryhmän valmiuksien mukaan. Retkipäivässä aikaa kuluu runsaasti myös kaikkeen muuhun kuin etenemiseen, ja kilometritavoitteet kannattaa asettaa maltillisesti, jotta päiviin ei tule kiireen tuntua eikä seikkailusta tule suoritus.

Haastavassa mäkisessä maastossa, painavat rinkat selässä retkeilyyn totuttomaman nuorisoryhmän etenemisvauhti on noin 1,5-2 km tunnissa. Tasaisella hiekkatiellä matka taittuu huomattavasti joutuisammin. Mitä isompi ryhmä, sitä hitaampi vauhti tyypillisesti on. Ota aina etukäteen karttojen ja kuvien avulla tai paikan päällä käymällä selvää, minkälaista maastoa reitin varrella on! Viiden kilometrin päivämatka on jo aivan riittävä, jos maasto on haastavaa ja ryhmä kokematon.

5 km päivämatka on usein riittävä

Ruoka ja juoma

Mitä retkellä syödään?

Ruoan säilyvyys? Ollaanko kesä- vai talviolosuhteissa? Säilykkeet säilyvät, mutta ovat painavia ja niistä tulee paljon jätettä. Kuiva-ruoat ovat kevyitä ja säilyvät hyvin. Hyvästä ruokahygienistä huolehtiminen on tärkeää, sillä ryhmässä leviävä vatsatauti saattaa olla retkiolosuhteissa vakava ongelma.

Ruoan paino ja pakkaaminen:

Jätä turhat pakkauskäsitteet pois ja pakkaa ruoka-aineet ja mausteet esim. Minigrip-pusseihin valmiiksi mitattuina annoksina. Näin minimoit ruokahävikkiä, pakkausjätettä ja turhaa kantamista.

Onko ruokaa riittävästi? Ota mukaan täyttävää ja energiapitoista ruokaa sekä sopivasti herkkuja. Energiaa kuluu tavallista enemmän, kun liikutaan koko päivä ulkona. Netistä löytyy paljon hyviä ja ilmaisia retkiruokaoppaita!

Miten ruoka valmistetaan?

Huomioi kokkaamisessa tarvittavat ruoanlaittovälineet, öljyt ja mausteet sekä tietenkin paikka: Onko käytössä nuotio, savottakämpän puuhella vai retkikeitin?

Jos ruoka laitetaan retkikeittimellä, varaa mukaan riittävästi polttoainetta ja huomioi ruokien kypsennysaika polttoaineen menekissä.

Jotta saadaan vähennettyä painoa ryhmäläisten rinkoista, kannattaa ruokailut suunnitella ja toteuttaa 2-3 hengen ryhmissä. Ryhmällä on yksi keitin ja yhteiset ruoat, jotka he jakavat rinkkoihinsa.

Kuva: Antti Sihlman

Juomavesi

Mistä saadaan puhdasta vettä koko retken ajaksi? Onko reitin varrella kaivoja, joissa on juomakelpoinen vesi, keitetäänkö järvivettä vai kannetaanko vesi kotoa mukana?

Jos vesi täytyy keittää, huomioi tämä retkikeittimen polttoaineen kulutuksessa.

Puhdasta vettä tarvitaan juomiseen ja ruoanlaittoon vähintään 2,5 l/henkilö/päivä, mutta kuumalla kelillä ja rinkan kanssa vaeltaessa vettä kuluu huomattavasti enemmän.

Huomioi veden menekki esimerkiksi kahvin keitossa ja pitkää keittoaikaa vaativissa ruoissa.

Majoittuminen ja hygienia

Yöpyminen

Missä retkellä nukutaan? Teltassa, vuokramökissä, laavussa tai sähköttömässä eräkämpässä? Mitä varusteita tarvitaan kyseisessä paikassa yöpymiseen?

Jos teltaillaan tai yövytään muuten maastossa esimerkiksi riippumatoissa, onko reitin varrella sallittuja leiriytymispaikkoja? Jokamiehenoikeudet sallivat lyhytaikaisen leiriytymisen, josta ei jää jälkiä maastoon, mutta ryhmien kanssa liikuttaessa hyvään retkeilyetikettiin kuuluu, että leiriytymiseen on maanomistajan lupa. Avotulta ei saa tehdä ilman maanomistajan lupaa. Kansallispuistojen ja retkeilyalueiden telttapaiikat ja laavut ovat hyviä yöpymispaikkoja, koska niiden yhteydessä on usein myös wc ja tulipaikka.

Isompien ryhmien kuten koululuokkien osalta on kohteliasta tehdä ennakkoon ilmoitus kansallispuiston puistovastavalle/vastavalle luontokeskukselle. Myös varausleirialueiden hyödyntäminen laavujen ja kotien pihapiirien sijaan on suositeltavaa.

Hygienia

Missä peseydytään? Retkeilyyn kuuluu se, että reissussa rähjäntyy, mutta etenkin useamman päivän retkillä kesäaikaan on tärkeää päästä välillä pesulle, jotta välttytään iho-ongelmilta. Onko reitin varrella järvi tai lampi uimiseen, tai vuokrattava sauna?

Varmista, että kaikki ryhmäläiset osaavat huolehtia käsihygieniasta retkiolosuhteissa. Hygieniasta huolehtiminen on koko ryhmän turvallisuudesta huolehtimista!

Jätehuolto ja ympäristö

Vastuulliseen retkeilyyn kuuluu roskatto-
man retkeilyn periaate: retkeltä tuodaan pois kaikki mitä sinne vietiin. Huolehdi, että ryhmäläiset keräävät huolellisesti kaikki omat roskansa ja mielellään myös muiden roskat, jos sellaisia leiripaikalta löytyy. Jätteiden poltto nuotiossa ei ole vastuullista jätehuoltoa, lukuun ottamatta pieniä määriä muovitonta paperia. Ekologisempaa on minimoida jätteen määrä ja tuoda jätteet kotiin kierrätettäväksi.

Huomioi, että kaikissa retkeilykohteissa ei ole sellaisia kompostikäymälöitä, joihin voi laittaa biojätettä. Syntyvän biojätteen määrää voi minimoida esivalmistelemalla ruokia kotona ja suunnittelemalla ruokailut huolellisesti niin, että ruokaa ei jää yli. Pienet määrät biojätettä voi polttaa paperin kanssa nuotiossa.

Missä tiskataan? Muista ohjata ryhmäläise, että likaisia astioita ei koskaan tiskata suoraan leiripaikan rantavedessä, sillä ruoantähteet likaavat muiden retkeilijöiden pesu- ja uimaveden ja kuormittavat vesistöä. Myöskään kaivon välittömässä läheisyydessä ei saa tiskata eikä muutenkaan peseytyä. Ota pesuvettä järvestä tai kaivosta ja tiskaa kuivalla maalla, syrjässä kulkureiteiltä.

Huolehdi, että ryhmäläiset tuntevat jokamiehenoikeudet. Pyrkikää liikkumaan luonnossa ja leirytyämään niin, että käynnistänne jää mahdollisimman vähän jälkiä ympäristöön.

Turvallisuussuunnittelu

Laadi retkestä etukäteen turvallisuussuunnitelma. Voi olla, että työskentelyorganisaatiosi vaatii sellaista, ja turvallisuussuunnitelma on joka tapauksessa hyödyllinen työkalu retken turvallisuustekijöiden ja riskien läpikäymiseen.

Turvallisuussuunnittelun ytimessä on käydä huolellisesti läpi mitä potentiaalisia riskejä toimintaan liittyy, kuinka todennäköisiä ne ovat, miten riskejä ennaltaehkäistään ja miten toimitaan, jos ne kaikesta huolimatta toteutuvat.

Mitä teet, jos ryhmäläinen nyrjäyttää pahasti nilkkansa monen kilometrin päässä leiripaikasta?

Mitä teet, jos teltta yllättäen vuotaa ja ryhmäläisten makuupussit ja vaatteet kastuvat, kun olette monen yön retkellä syksyn viileydessä?

Entä jos yksi ryhmäläisistä sairastuu kovaan vatsatautiin?

Kaikkia ongelmatilanteita ei ole mahdollista estää ennakolta ja seikkailun luonteeseen kuuluu se, että toiminnassa poistutaan mukavuusalueelta ja ollaan valmiita ottamaan hallittuja riskejä. Huolellisella ennakkoinnilla ja turvallisuusasioiden ohjeistamisella ryhmälle säästytään kuitenkin monelta pieneltä harmilta mikä tärkeintä, minimoidaan vakavien ongelmien riski.

Selvitä karttojen avulla etukäteen, missä reittinne varrella on paikkoja, joista autokyyti tai pelastushenkilöstö pääsee helpoiten hakemaan sairastuneen tai loukkaantuneen retkeilijän. Kirjaa näiden evakuointipaikkojen osoitteet ja/tai koordinaatit turvallisuussuunnitelmaan niin, että myös joku ryhmäläisistä voi tarvittaessa ohjata avun perille.

Huolehdi, että mukanne on riittävän hyvin varusteltu ensiapulaukku ja myös ryhmäläiset tietävät, mistä se löytyy. Säilytä turvallisuussuunnitelmaa ensiapulaukussa, jotta suunnitelmaan kirjatut ohjeet ongelmatilanteissa toimimiseen ovat nopeasti saatavilla.

Selvitä ennen retkeä, onko ryhmäläisillä sellaisia fyysisen tai psyykkisen terveyden haasteita, jotka sinun täytyy ottaa huomioon retkellä. Luottamuksellisesti käsitellyt terveystietomakkeet ovat hyvä tapa tiedon keräämiseen.

Vastuu ryhmän turvallisuudesta on aina ohjaajalla ja hänellä täytyy olla retken haastavuustasoon riittävät retkeily-, suunnistus- ja ensiapuaidot.

Metsähallituksen ja Savon Ammatti- ja aikuisopiston tuottamasta Luonto liikuttamaan-opista löytyy lisätietoa luontoretken turvallisuussuunnitelman laatimisesta sekä paljon muuta hyödyllistä tietoa luontotoiminnan suunnitteluun (Metsähallitus & Savon ammatti- ja aikuisopisto 2015).

Varusteet

Mistä saadaan retken sisältöön, haastavuuteen ja vuodenaikaan sopivat varusteet jokaiselle osallistujalle? Onko kotipaikkakunnallasi esimerkiksi kunnan tai jonkin yhdistyksen ylläpitämä retkeilyvälinelainamo?

Jos retkellä esimerkiksi melotaan tai tehdään muita seikkailullisia aktiviteetteja, mistä saadaan siihen tarvittavat varusteet ja osaava ohjaaja?

Laadi osallistujille varustelista, jonka mukaan he pakkaavat. Alla on esimerkki Outward Bound Finlandin varustelista, joiden mukaan osallistujat ja ohjaajat pakkaavat kolmen päivän luontoretkelle, jossa yövytään teltassa.

Kuva: Ronja Sillanpää

VARUSTELISTAT

Osallistujien henkilökohtaiset tavarat, jotka he pakkaavat kotoa mukaan:

- **Päällä sään mukainen vaatetus alusvaatteista päällysvaatteisiin:** Muista kerrospukeutuminen ja vettä ja tuulta pitävä ulkokerros!
- Ulkoiluun soveltuvat tukevat ja mukavat kengät
- Varasukat ja alusvaatteet 2-3 kpl
- Varakerrasto
- Varahanskat, pipo ja tuubihuivi
- Lämpökerros (esim. fleee- tai villahousut ja -paita) ja lämmin takki tai villapaita tauoille ja illaksi
- Yövaatteet
- Tyynyliina (täytetään yöksi vaatteilla, niin saadaan tyyny teltassa nukkumiseen)
- Pyyhe ja uima-asu
- Juomapullo (2 x 1,5 l limsapulloja)
- Hygieniavälineet ja henkilökohtaiset lääkkeet
- WC-paperia ja käsidesiä
- Ruoat jokaiselle päivälle

Osallistujien retkeilyvarusteet, jotka he saavat tarvittaessa ohjaajilta lainaan:

- Kumisaappaat ja sadeviitta tarvittaessa
- Rinkka
- Makuupussi ja makuualusta
- Teltta
- Retkikeitin, polttoaine ja tulitikut
- Kartta ja kompassi
- Puukko
- Otsavalo ja paristot
- Retkiruokailuvälineet, lautanen ja kuppi

Ohjaajien varustelista:

Samat henkilökohtaiset retkeilyvarusteet ja yöpymisvarusteet kuin osallistujilla, joiden lisäksi:

- EA-laukut ja turvallisuussuunnitelma
- Ylimääräisiä tulitikkuja
- Tiskausvälineet ja astiapypyhe
- Ylimääräistä wc-paperia, käsisäippuaa ja käsidesiä
- Varaparistoja otsalamppuihin
- Varapolttoainetta retkikeittimiin
- Nokipannu, kahvia ja teetä tarvittaessa

Lähteet:

Metsähallitus & Savon ammatti- ja aikuisopisto. 2015. Luonto liikuttamaan. Opas ryhmytymiseen, oppimiseen ja hyvinvoinnin edistämiseen luonnossa. Viitattu pvm. Saatavissa <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/luontoliikuttamaan.pdf>

Taidepäiväkirja

ohjaukseen liittyvät
tunteet ja ajatukset kuviksi

Milloin?

- metsäretkellä ja/tai sen jälkeen
- yhteisten hanketapaamisten tai -tilaisuuksien jälkeen
- ohjauspohdintojen lomassa tai jälkeen
 - » jos päivässä useampia, niin kiteytää yhdeksi kuvaksi päällimmäiset tunnot
- ohjausta koskevien keskustelujen tai viestien jälkeen
 - » jos päivässä useampia, niin kiteytää yhdeksi kuvaksi päällimmäiset tunnot

Ilmaise ja kokeile – ole tässä hetkessä – luota intuitioon!

Kaikki aiempi kokemus ja kynän pitäminen kädessä riittävät taidoiksi

Miten?

1. Varaa hetki aikaa (n. 15 min tai enemmän)

- aamulla – päivällä – illalla - mikä tuntuu itselle luontevimmalta ajankohdalta
- aloita tai lopeta päivä taidepäiväkirjalla

2. Välineet ja materiaalit käden ulottuvilla - esim. pikkukassissa

Vihko/kirjanen, värit, tarrat, muut värit, kuitit, muistilaput, pääsylimput ...

3. Yksi kuva päivän ohjauspohdinnasta yhdelle sivulle tai aukeamalle

- Miten voisit kuvata päivääsi - tapahtumia, tunteita?
 - » Käyttämällä erilaisia viivoja – pisteitä – muotoja – materiaaleja

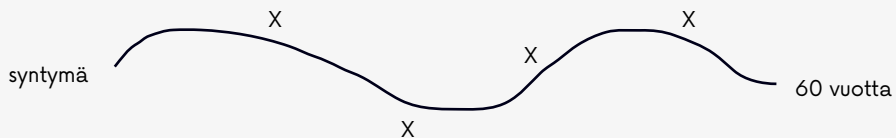
Piirrä – maalaa – tee kollaaseja – leikkaa – liimaa – rakenna!

Piirrä elämäsi polku

Kuvittele elämäsi kulkua 60 ikävuoteen asti.

Piirrä paperille elämäsi kulkua kuvaava polku aina 60 ikävuoteen asti. Polku voi olla millainen tai minkä muotoinen tahansa. Myös värit ovat vapaasti käytettävissäsi.

Merkitse polulle sellaisia elämäsi kohokohtia, joita toivot ja ajattelet sinulle tapahtuvan. Merkitse myös kohokohdat haluamallasi tavalla, esimerkiksi piirtämällä, käyttämällä väripapereita ja tarroja. Kirjoita merkitsemääsi kohtaan, millaisesta tapahtumasta on kyse ja mikä on se ikävuosi, jolloin toivot kyseisen kohokohdan tapahtuvaksi.

Julkaisun kuvapankkikuvien kuvalähteet:

sivu 11: Mierle, T. 2016. Unsplash. Viitattu 02.06.2023.
Saatavissa <https://unsplash.com/photos/fDostELvN8>

sivu 13: Outi Marjaana. 2022. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa https://unsplash.com/photos/3abWushKm_w

sivu 17: hermant, B. 2018. Here are the hands of my nephew Lucien. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/bbuTpY447gA>

sivu 19: Adai, L. 2021. the artist's studio. in the atelier of the Italian artist and decorator Francesca Zoboli. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/ya4B273wYpE>

sivu 32: Aicken, P. 2019. Walks in Finland. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/Ooc6IK7ba2U>

sivu 40: Morkel, H. 2021. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/4f8S82eiFhw>

sivu 42: Hihn, O. 2018. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/Fd3NFkSLkzs>
Viitattu 02.06.2023. Saatavissa

sivu: 58: Brock, T. 2018. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa https://unsplash.com/photos/_r6X-xFcASk

sivu 61: Ungurus, K. 2021. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/Swx7m3rz-SiM>

sivu 62: Palia, T. 2018. Three Friends Having Breakfast in Their Camping. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/AdnqURnjI7M>

sivu 63: Kazal, A. 2021. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/Pg6JH3Dt-1Vc>

sivu 66: Keefe, I. 2018. Unsplash. Viitattu 02.06.2023. Saatavissa <https://unsplash.com/photos/fOJTV40njU>

Taidelähtöiset menetelmät kuvataiteen näkökulmasta

...piirtäminen, muovailu,
kollaasi, painotyö,
valokuvaus, maalaus...

© Maria Heiskanen

Joitain poimintoja taidetoiminnan ydinasioista

Arvostava kohtaaminen, herkistyminen osallistujan elämäntilanteen äärelle.

Tavoitteellisuus, jokin myönteinen muutos osallistujan tilanteeseen. Dialogisuus, tasavertainen keskustelu ja pohdinta, ohjaajalla ei tarvitse olla valmiita ratkaisuja.

Osallisuuden kokemus, nähdä ja kuulua tuleminen, vaikuttamisen mahdollisuus. Minäpystyvyyden vahvistuminen, onnistumisen kokemus, esim. saa ilmaista ajatuksiaan tai löytää uusia mahdollisuuksia.

Pienikin askel riittää, jo pieni näkökulman muutos tai oivallus voi viedä eteenpäin. Laadukkaat materiaalit ja välineet, näihin panostaminen kertoo osallistujien arvostamisesta: Työskentelyn jäljestä tulee parempaa kunnan materiaaleilla.

Kuvassa Oman elämän värit maalattuna raitamattoon

Kuvataiteen mahdollisuudet

Kommunikoinnin väline, auttaa ilmaisemaan ajatuksia ja tunteita, joista on vaikea puhua.

Ajatukset saavat konkreettisen muodon, asioiden tarkastelua auttaa, kun on tehnyt jotain konkreettista.

Kuva tarjoaa osallistujalle suojan, kuvan turvin voi tulla esille, kuva puhuu tekijänsä puolesta.

Kuva koskettaa, toisen tekemä kuva voi auttaa sanoittamaan omia tunteita ja ajatuksia.

Kaaokseen järjestystä, keskittymistä vaativa työskentely voi rauhoittaa mieltä, esimerkiksi värityminen tai muotojen piirtäminen.

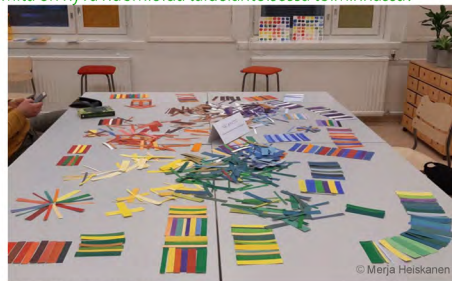
Jumiutuneeseen ajatteluun vapauttaa, märkää märeille maalaus voi vapauttaa mieltä, siinä lopputulosta ei voi ennakoita. Uusia oivalluksia, uutta ymmärrystä, kuvien, värien ja muotojen kautta voi löytyä uusia ajatuksia ja näkökulmia.

Mitä on hyvä huomioida taidelähtöisessä toiminnassa?

Taidetoiminta ei ole terapiaa. Sillä voi olla terapeuttisia vaikutuksia.

Vaatii osallistujalta motivaatiota ja ohjaajalta houkuttelun taitoa.

Tarkoitus ei ole tehdä taidekuvia, hyvä painottaa heti alussa.

Värisuikaleista oma sommitelma:
kuvassa erivärisiä ja kokoisia suikaleita

Ohjaajan aktiivinen läsnäolo > kohtaa, keskustele, kannusta!

Ohjaajan ei pidä yrittää tulkita toisen kuvaa, vaan antaa osallistujan itse kertoa.

Huumori ja leikkisyyttä rentouttaa. Vapauttaa ajattelua ja luovuutta.

Luovaan toimintaan kuuluu yllätyksellisyys, osallistujilla voi syntyä uusia aiheita, mitä käsitellä. Mietittävää meneekö tilanne vai suunnitelma edellä.

Joskus voi riittää, että saa osallistua taidetoimintaan ja tehdä jotain itselle merkityksellistä ilman tavoitteita, luovuus edellä.

Taidetoiminnan eri vaiheita

Toiminnan eri vaiheita voi toteuttaa tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. Joskus voi riittää rentoutusharjoitus, jotta saisi mielen rauhoittumaan ja pystyisi keskittymään päivän tehtäviin.

Suunnittelu

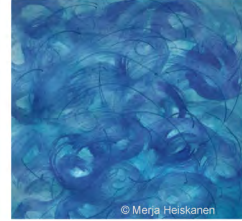
Mietitään tavoite, aihe, materiaalit, välineet, toiminnan rakenne, esittelyt, varatehtävät nopeille työskentelijöille, huomioidaanko osallistujien toiveet ja ideat.

Toiminnan aloitus

Osallistujien, sisällön, materiaalien ja välineiden esittely.

Toimintaan virittäytyminen ja varsinaiseen aiheeseen laskeutuminen, rentouttavan toiminnan avulla

Värikorttien avulla kerrotaan jotain itsestä tai kuvaillaan päivän tunnelmia: kuvassa värikortteja

Myrskytuulen maalausta rentoutumiseen

...Taidetoiminnan eri vaiheita

Varsinainen toiminta

Kerrataan vielä toiminnan tarkoitus, kiertele, keskustele, kannusta.

Kokemusten purkaminen ja toiminnan päättäminen
Kokemusten kirjoittaminen muistiin, töiden katselu ja
ajatusten purkaminen yhdessä, osallistujien
kannustavat kommentit toisille osallistujille.

Lopuksi kerrotaan, jos mahdollista kahdenkeskiseen keskusteluun ohjaajan kanssa.

Kollaasityö kiinnostuksen kohteista: kuvassa lehtiä, värejä, liimaa ja erivärisiä papereita

Vapaa aihe, grafiikan menetelmä: kuvassa lehtiä ja grafiikan tekoon tarvittavia välineitä

Minä olen kukka: kuvassa maalatuista väripapereista tehty kollaasityö.

Lisälukemistoa taidetyöpajojen suunnitteluun:

FinFami Uusimaa ry – Omaiset mielenterveyden tukena. Omakuva N.Y.T. – taideperustainen kasvuryhmä. Viitattu 27.4.2023. Saatavissa <https://www.finfamiusimaa.fi/omakuvanyt/>

Vilmilä, F. 2016. Elämäntaitojen äärellä: Taidetyöpaja nuorten elämäntaitojen vahvistajana. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 102. Viitattu 27.4.2023. Saatavissa http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/elamantaitojen_aarella.pdf

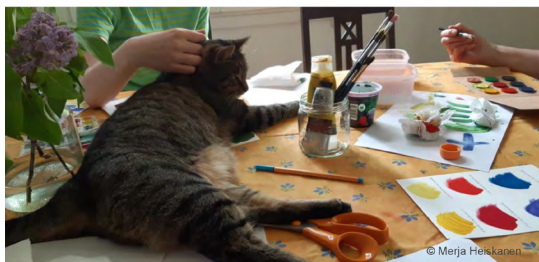
Krappe, J., Parkkinen, T. & Sinisalo-Juha, E. 2013. Tavarat taskuissa. Nuorten ryhmäohjauksen taidelähtöisiä menetelmiä MIMO-projekti 2010–2013. Turun ammattikorkeakoulu & Humanistinen ammattikorkeakoulu. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 83 & Katsauksia ja aineistoja F19. Viitattu 27.4.2023. Saatavissa <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522164209.pdf>

Taikusydan. 2019. Maailman terveysjärjestö WHO:n raportti taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista. Viitattu 27.4.2023. Saatavissa <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksista/>

Merja Heiskanen

Taidetoiminnan ohjaaja,
kuvataiteilija, sosionomi (AMK)

merja.heiskanen@taidetoiminta.fi
www.taidetoiminta.fi

© Merja Heiskanen

LAB-ammattikorkeakoulun julkaisusarja, osa 65

ISSN 2670-1928 (PDF)

ISBN 978-951-827- 456-1 (PDF)